



Duurzame inkoop van catering en planten en duurzaam groenbeheer

De 10 grootste gemeenten langs de IJssel

D. Keuper, C. Rougoor en P. Leendertse

Duurzame inkoop van catering en planten en duurzaam groenbeheer

De 10 grootste gemeenten langs de IJssel

Abstract: Greenpeace heeft CLM gevraagd de tien grootste Nederlandse gemeenten langs de IJssel te leggen op het gebied van duurzame inkoop van sierteelt- en voedselproducten en op het gebied van duurzaam terreinbeheer. Hierbij gaat de aandacht van Greenpeace met name uit naar het gebruik van bestrijdingsmiddelen tijdens de teelt van de sierteelt- en voedselproducten en bij het terreinbeheer.

Auteurs: Dirk Keuper, Carin Rougoor, Peter Leendertse
Publicatienr.: CLM-906

© december 2016 CLM

CLM Onderzoek en Advies

Postbus:

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres:

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

F 0345 470 799

www.clm.nl

Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Het onderzoek	6
1.1.1 Doel	6
1.2 Werkwijze	7
1.2.1 Vragenlijst voor gemeenten	7
1.2.2 Analyse van de resultaten	7
1.2.3 Ranking	8
2 Algemeen beleid rond duurzame landbouw en voedsel	9
2.1 Lokale voedselproductie	9
3 Voedsel, catering en warme dranken	12
3.1 Milieucriteria catering	12
3.2 Beleid voor catering in de gemeenten	14
3.3 Praktijk: huidige leveranciers van catering	17
3.4 Milieucriteria automaten	17
3.5 Beleid: ingrediënten voor automaten in de gemeenten	18
3.6 Praktijk: huidige leveranciers voor automaten	18
3.7 Conclusie voedsel, catering en warme dranken	19
4 Sierplanten voor binnen en buiten	20
4.1 Milieucriteria sierplanten voor buiten	20
4.2 Beleid: sierplanten voor buiten	21
4.3 Praktijk: huidige leveranciers voor sierplanten voor buiten	22
4.4 Milieucriteria sierplanten voor binnen	24
4.5 Beleid: sierplanten voor binnen	24
4.6 Praktijk: huidige leveranciers voor interieurplanten en snijbloemen	25
4.7 Conclusie sierplanten voor binnen en buiten	25
5 Beheer van verhardingen, openbaar groen en sportvelden	27
5.1 Beheer van verhardingen	28
5.2 Beheer van openbaar groen	29
5.3 Beheer van sportvelden	30
5.4 Ranking beheer van verhardingen, openbaar groen en sportvelden	31
5.5 Middelgebruik op verhardingen, in openbaar groen en op sportvelden	32
6 Conclusies en aanbevelingen	34
6.1 Conclusies	34
6.2 Aanbevelingen	36
Bijlagen	38
Bijlage 1 Vragenlijst	39
Bijlage 2 Bronnen	45
Bijlage 3 PAN Dirty Dozen lijst	46

Samenvatting

Greenpeace heeft CLM gevraagd de tien grootste Nederlandse gemeenten¹ langs de lat te leggen op het gebied van duurzame inkoop van sierteelt- en voedselproducten en op het gebied van duurzaam terreinbeheer. Hierbij gaat de aandacht van Greenpeace met name uit naar het gebruik van bestrijdingsmiddelen tijdens de teelt van de sierteelt- en voedselproducten en bij het terreinbeheer. Om het beleid en de praktijk van deze gemeenten op dit vlak in kaart te kunnen brengen, is de gemeenten gevraagd een vragenlijst in te vullen. Deze informatie is gebruikt om beleid en praktijk van gemeenten te vergelijken met de landelijke criteria voor duurzaam inkopen (verwoord in documenten van PIANOo, het 'expertisecentrum aanbesteden' van de overheid) en het streven van provincies en gemeenten om in 2015 100% duurzaam in te kopen. Tenslotte is de informatie gebruikt om gemeenten onderling te vergelijken.

Algemeen beleid rond duurzame landbouw en voedsel

In het algemene beleid van gemeenten rond landbouw en voedsel ligt de nadruk op 'lokale productie'. De meeste gemeenten gaven aan lokale voedselproductie (zeer) belangrijk te vinden. Dit geven ze praktisch inhoud door bijvoorbeeld partijen bij elkaar te brengen, stadslandbouw of andere burgerinitiatieven te faciliteren en/of een markt voor duurzame streekproducten te organiseren. Almere, Breda, Den Haag, Eindhoven, Groningen en Rotterdam geven aan dat ze biologische landbouw stimuleren. Vijf gemeenten gebruiken de ruimtelijke ordening als instrument om biologische en/of lokale landbouw te bevorderen. Elke gemeente biedt burgers de mogelijkheid zelf voedsel te verbouwen, bijvoorbeeld in buurtmoestuinen, voedselbosjes of moestuintjes bij scholen.

Alle tien gemeenten hebben grond in bezit die wordt verpacht. Amsterdam, Den Haag, Eindhoven en Nijmegen stellen bij deze pacht geen voorwaarden op het gebied van duurzame teelt en/of veehouderij. In de andere gemeenten variëren de eisen en wensen van voorkeur voor biologische landbouw (Almere), tot verbod op gebruik van bestrijdingsmiddelen (Groningen) en tot behoud van de koe in de wei (Utrecht).

Voedsel, catering en warme dranken

De nieuwste versie van de milieucriteria voor maatschappelijk verantwoord inkopen van catering (van PIANOo) stelt dat 50% (in euro's) van het assortiment aan nader gespecificeerde minimum gunningscriteria moet voldoen. Een deel van de gunningscriteria heeft betrekking op het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Verschillende keurmerken voldoen aan deze criteria of aan een deel van deze criteria. De SKAL-, en Demeter-keurmerken stellen de strengste eisen aan het gebruik van bestrijdingsmiddelen, gevolgd door Milieukeur. UTZ, Rainforest Alliance en Fairtrade hanteren een lijst van niet toegestane bestrijdingsmiddelen, maar gaan daarin minder ver dan de andere keurmerken.

Amsterdam stelt hoge eisen (niet de hoogste), maar samen met een borgingssysteem van regelmatige rapportage van de hoeveelheid geleverde producten die duurzaam geproduceerd zijn gaat Amsterdam aan kop. Rotterdam heeft in het programma van eisen opgenomen dat al in 2014 75% van het assortiment duurzaam moet zijn volgens de eisen van PIANOo. Daar bovenop stelt

¹ qua inwonertal

de gemeente in het bestek als eis dat in 2016 100% van de producten duurzaam moeten zijn. Dit zijn de strengste eisen die in dit onderzoek aangetroffen zijn. Er is echter geen systeem van borging in de aanbestedingseisen opgenomen. Daarom staat Rotterdam in deze lijst tweede.

Nijmegen, Utrecht, Breda en Tilburg volgen de eisen van PIANOo. Breda en Tilburg stellen de eis dat dit voor slechts 40% van het assortiment moet gelden. Eindhoven eist meer dan 16% van zijn leverancier, maar wil wel naar 50% groeien. Dat is veel minder streng dan de PIANOo-eis die immers uitgaat van minimaal 50%. Den Haag eist ook lagere percentages duurzaam geproduceerde producten, maar heeft wel een goed borgingssysteem. Groningen vraagt alleen om biologische melk als minimumeis. Almere stelt in het geheel geen eisen op dit vlak aan de cateraars.

De onderzochte gemeenten hebben duidelijk aangegeven welke eisen en wensen zij aan catering stellen. Over de praktijk (wat zijn de keurmerken van de producten van de huidige leveranciers?) waren zij minder duidelijk. Het bleek hierdoor niet mogelijk de gemeenten te ranken op basis van de daadwerkelijk geleverde producten.

PIANOo kent specifieke criteria voor maatschappelijk verantwoord inkopen van automaten. Dit omvat ook de ingrediënten, maar hiervoor zijn geen duurzaamheidscriteria gespecificeerd.

Amsterdam staat bovenaan bij de ranking op basis van het inkoopbeleid van ingrediënten van automaten, omdat zij voor thee kiezen voor EKO ingrediënten. De overige ingrediënten zijn Fairtrade. De overige gemeenten kopen veelal Fairtrade koffie, thee en cacao in. De gemeente Tilburg geeft aan PIANOo hierin te volgen. Maar zoals aangegeven kent PIANOo geen specifieke criteria voor automaten.

Amsterdam scoort in de praktijk bij inkoop voor automaten het best, omdat een relatief groot percentage van de producten EKO-gecertificeerd is.

De informatie over het inkoopbeleid voor catering en automaten is gebruikt om tot een gecombineerde ranking te komen. Hierin staat Amsterdam bovenaan. De gemeente Tilburg is hekkensluiter, omdat deze gemeente duurzaamheidseisen stelt voor een laag percentage aan geleverde catering en bij de automaten volgens PIANOo automaten werken, dat geen eisen aan ingrediënten stelt.

Sierplanten voor buiten en binnen

In de nieuwste versie van de milieucriteria voor maatschappelijk verantwoord inkopen van groenvoorzieningen (van PIANOo) staat dat 90% van de producten aan specifieke gunningscriteria moet voldoen. In Amsterdam is de inkoop van sierteeltproducten voor buiten per stadsdeel geregeld. Nieuw-West eist 100% milieukeur of SKAL, Zuid eist minimaal 90% Milieukeur of SKAL, andere stadsdelen stellen géén eisen. Alle stadsdelen gebruiken alleen nog SKAL bloembollen. Hiermee staat Amsterdam bovenaan. Nijmegen gebruikt voor zowel bomen en struiken alsook voor bollen de standaard van PIANOo (90% milieukeur of SKAL). Utrecht heeft als beleid dat alle bomen en struiken Milieukeur of SKAL gecertificeerd zijn en dit komt voor een groot deel overeen met wat er werkelijk afgenomen wordt. Ook Breda, Eindhoven en Groningen scoren hier goed; zij eisen milieukeur voor bomen en struiken. Duidelijk minder scoren hier de Den Haag (die geen eisen stelt aan bodem en struiken, maar wel aan bloembollen), Almere (die als 'voorkeur Milieukeur heeft, 'mits verkrijgbaar in de markt') en Tilburg (die geen eisen stelt op dit vlak). Gemeenten weten veelal niet welk deel van de daadwerkelijk geleverde sierplanten welk keurmerk heeft. Dit maakt ranking op basis van levering niet mogelijk.

Duurzaamheid van interieurbeplanting en snijbloemen heeft bij de gevraagde gemeenten weinig aandacht. Alleen Eindhoven, Breda en Tilburg formuleren hier eisen. Eindhoven vraagt om interieurplanten met MPS-A- of FFP-certificering. Breda geeft aan PIANOo te volgen. Deze instantie heeft echter geen uitspraken gedaan over interieurplanten. Het is dus onduidelijk wat de gemeente Breda hiermee bedoelt. De gemeente Tilburg stelt als eis dat bij het beheer van interieurplanten geen chemische middelen worden gebruikt.

Beheer van verharding, groen en sportvelden

Sinds 31 maart 2016 geldt er een verbod op het professioneel gebruik van bestrijdingsmiddelen op verhardingen. Verboden voor overige terreinen volgen de komende jaren. Groningen, Amsterdam,

Nijmegen en Utrecht hebben hierop voorgesorteerd. Zij scoren dan ook hoog in de ranking van het beleid ten aanzien van terreinbeheer. Chemievrij beheer blijkt vooral voor sportvelden lastig te realiseren voor Almere en Breda.

Conclusies

Het merendeel van de tien grootste gemeenten volgt globaal de eisen van PIANOo t.a.v. inkoopbeleid duurzame catering, maar de verschillen in ambitie zijn groot. Amsterdam, Rotterdam en Nijmegen hebben het meest ambitieuze beleid voor inkoop van duurzame voedselproducten. Zij stellen hogere eisen dan PIANOo. Zo stelt Rotterdam dat minstens 75% van de producten aan de eisen volgens PIANOo moet voldoen. Groningen en Almere stellen de minste duurzaamheidseisen op dit vlak. Acht van de 10 gemeenten hebben uiteindelijk geen inzicht in de daadwerkelijke inkoop. Nijmegen kan aangeven welke keurmerken geleverd worden. Den Haag kan als enige een volledig inzicht in de leveringen geven. Volgens beschikbare aanbestedingsdocumenten zou die informatie ook voor Amsterdam, Breda en gedeeltelijk voor Eindhoven beschikbaar moeten zijn, de betrokken contactpersonen verstrekten hier echter geen informatie over.

Amsterdam en Nijmegen scoren het beste als het gaat om de mate waarin bestrijdingsmiddelen-gebruik bij productie van sierteelproducten meeweegt in het inkoopbeleid. Rotterdam, Den Haag en Tilburg zijn hier hekkensluiters; zij stellen maar zeer beperkt of geen eisen op dit vlak.

Alleen Eindhoven, Breda en Tilburg hebben eisen of wensen geformuleerd als het gaat om interieurplanten. Geen enkele gemeente stelt duurzaamheidseisen aan snijbloemen. Er zijn echter steeds meer bloemen op de markt beschikbaar met keurmerken, zoals Fairtrade. Op het gebied van duurzame inkoop is de inspanning van alle onderzochte gemeenten hier slecht.

Gemeenten die op wijzigende wetgeving voorsorteerden, scoren goed op terreinbeheer. Gemeenten die lager scoren, blijken vooral moeite te hebben om sportvelden zonder chemie te beheren.

Uit de totale ranking van de beleidsinspanning blijkt dat Amsterdam en Nijmegen op alle thema's relatief goed scoren. Tilburg en Almere scoren duidelijk het minst.

Aanbevelingen

Om de effectiviteit van het duurzaam inkoopbeleid van de overheid te vergroten, bevelen we aan:

- de rol van PIANOo te verbreden van 'informatie' advies, instrumenten en praktische tips' naar een meer verplichtende rol.
- Daadwerkelijk de inkoop in de praktijk te evalueren. In hoeverre worden uiteindelijk, bijvoorbeeld in de catering, daadwerkelijk duurzame producten aangeleverd? Deze informatie kan worden gebruikt om ook op landelijk niveau de effectiviteit van het inkoopbeleid van de overheid te evalueren. Nu is Den Haag de enige van de 10 gemeenten die aangeeft de daadwerkelijke inkoop inzichtelijk te hebben, terwijl anderen dat ook zouden moeten hebben op basis van voorliggende documentatie.
- het beleid rond duurzame inkoop van gemeentes aan te scherpen.

1

Inleiding

1.1 Het onderzoek

Greenpeace streeft naar verduurzaming van de voedsel- en sierteeltsector. Dit doet ze o.a. door telers te prikkelen met het publiceren van resultaten van bijvoorbeeld residuanalyses van bestrijdingsmiddelen op producten. Als telers hun productie verduurzamen, is het van belang dat dit ook beloofd wordt. Dit kan het best door het stimuleren van de marktvrage naar duurzamere producten. Naast de retail is ook de overheid een belangrijke afnemer van plantaardige producten: soms rechtstreeks (bij een deel van het plantmateriaal), soms via een tussenschakel (voedsel via cateraar). De Nederlandse overheden hebben 'Duurzame inkoop' als een van de doelstellingen in hun beleid staan. Er zitten echter grote verschillen tussen hoe en in hoeverre gemeenten dit duurzame inkopen daadwerkelijk in de praktijk brengen.

Gemeenten vragen door duurzaam in te kopen telers onder andere het gebruik van bestrijdingsmiddelen te verlagen. Voor het eigen beheer gebruiken deze gemeenten echter zelf nog wel geregeld chemische middelen op verhardingen², in het openbaar groen of op hun sportvelden. Greenpeace heeft CLM gevraagd de tien grootste Nederlandse gemeenten langs de lat te leggen op het gebied van duurzame inkoop van sierteelt- en voedselproducten (op basis van diverse milieucriteria), en deze gemeenten te beoordelen op hun eigen terreinbeheer.

1.1.1 Doel

Doel van deze studie is een ranglijst te maken van de grootste 10 gemeenten in het land³, met daarin voor iedere gemeente 3 scores voor hun beleid en praktijk op het gebied van:

1. inkoop van duurzame voedselproducten inclusief de inhoud van de drankautomaten (gelet op milieucriteria)
2. inkoop van duurzame sierteeltproducten (gelet op milieucriteria)
3. gebruik van bestrijdingsmiddelen bij het onderhoud van gemeentelijk groen, verhardingen en op sportvelden.

Het gemeentelijk beleid wordt daarnaast vergeleken met het landelijke beleid en de landelijke doelstelling qua duurzame inkoop.

² Tot 31 maart 2016. Toepassing van bestrijdingsmiddelen op verhardingen door professionals is vanaf die datum wettelijk verboden.

³ De tien grootste gemeenten van Nederland naar inwoneraantal zijn: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Tilburg, Groningen, Almere, Breda en Nijmegen.

1.2 Werkwijze

1.2.1

Vragenlijst voor gemeenten

In overleg met Greenpeace is een vragenlijst opgesteld bestaande uit vier delen. Het eerste deel brengt beleidsmatige inspanningen van een gemeente op het gebied van duurzaamheid in kaart. Deel twee gaat over de inkoop van voedsel en catering. Deel drie schetst een beeld van de inkoop van sierplanten voor binnen en buiten. Ten slotte beschrijft het vierde deel het gemeentelijk beheer van verhardingen, openbaar groen en sportvelden. Zie bijlage 1 voor alle vragen. De vragenlijst is in twee gedeelten aan de gemeenten voorgelegd. Delen een, twee en drie zijn aan verantwoordelijken voor inkoop voorgelegd, deel vier aan verantwoordelijken voor terreinbeheer.

1.2.2

Analyse van de resultaten

De ambities en de praktijk van de gemeenten voor duurzame inkoop vergelijken we in deze stap met:

- De landelijke criteria voor duurzame inkopen zoals verwoord in de documenten van PIANOo in opdracht van het ministerie van Economische Zaken. PIANOo is het 'expertisecentrum aanbesteden' en heeft als taak inkopen en aanbesteden bij alle overheden te verbeteren.
- Het streven van o.a. provincies en gemeenten om in 2015 voor [100% duurzaam in te kopen](#)⁴.
- Elkaar (gemeenten onderling).

Werkwijze PIANOo – het expertisecentrum aanbesteden

PIANOo geeft richtlijnen voor inkoop van overheden. Deze richtlijnen zijn opgedeeld in meerdere categorieën. Men geeft aandachtspunten en suggesties, selectiecriteria (ook wel geschiktheidseisen), minimumeisen en gunningscriteria:

- Aandachtspunten en suggesties zijn bij aanbesteding vrijblijvend.
- Selectiecriteria bepalen of een partij toegestaan wordt in te schrijven.
- Minimumeisen geven aan wat er minimaal geleverd moet worden, wil de aanbestedende partij de inschrijving in overweging nemen.
- de gunningscriteria, en de mate van invulling daarvan, bepalen welke partij de opdracht gegund krijgt.

De gunningscriteria komen inhoudelijk vaak sterk overeen met de minimumeisen met het verschil dat de minimumeis een ondergrens aangeeft en een gunningscriterium het overtreffen hiervan waardeert.

We maken deze vergelijking door de antwoorden op de vragenlijsten en -waar voorhanden- de aanbestedingsdocumenten van de gemeenten t.a.v. inkoop te analyseren. Omdat de landelijke milieucriteria voor duurzame inkoop soms vaag en niet altijd ambitieus zijn, vragen we ook altijd concreet welk percentage van de ingekochte producten voldoet aan een keurmerk en wat dat

⁴ <https://www.pianoo.nl/inkoopproces/fase-1-voorbereiden-inkoopopdracht/beleidsdoelen-bij-inkoop#inkoopbeleid>

inhoudt. Zo verhelderen we ook het verschil tussen beleid (vastgelegd in de documenten) en praktijk (daadwerkelijk ingekochte duurzame producten).

Alle Nederlandse gemeenten moeten per 31 maart 2016 overstappen op chemievrij onkruidbeheer op verhardingen, per november 2017 in het openbaar groen en vanaf 2020 ook op de sportvelden. De praktijk van chemievrij onkruidbeheer door de gemeenten analyseren we door op basis van de antwoorden van de gemeenten na te gaan of ze op dit beleid vooruitlopen in 2015/2016.

1.2.3

Ranking

Om geen ‘appels met peren’ te vergelijken, maken we op basis van onze bevindingen eerst een ranking per onderdeel. We kijken naar de volgende producten:

- Voedselproducten voor catering
- Ingrediënten voor warme drankautomaten
- Sierteeltproducten (bomen, struiken, bollen etc.) voor groenvoorziening
- Bloemen en interieurbeplanting
- Bestrijdingsmiddelengebruik voor:
 - Verhardingen
 - Openbaar groen
 - Sportvelden

We richten ons op de impact van de teelt, en dan met name het bestrijdingsmiddelengebruik, op natuur en milieu. Hogere standaarden op het gebied van bijvoorbeeld arbeidsvoorwaarden of dierenwelzijn worden niet meegenomen in de ranking.

Deelname aan het onderzoek door gemeenten was vanzelfsprekend vrijwillig. Alle gemeenten zijn in staat gesteld kennis te nemen van de inhoud van het rapport en - waar relevant - de informatie over de eigen gemeente aan te vullen of te corrigeren.

2

Algemeen beleid rond duurzame landbouw en voedsel

In dit hoofdstuk behandelen we onderdeel 1 van de vragenlijst. De tien ondervraagde gemeenten worden vergeleken op hun algemene beleid gericht op landbouw en voedsel. We vroegen onder andere naar:

- Het belang van lokale voedselproductie
- Inspanningen rond boer-burger contact
- Het bevorderen van biologische landbouw
- Inzet van ruimtelijke ordening
- Stadslandbouw
- Volkstuinen
- Verpachte landbouwgrond
- Verkoop van voedsel op straat en op festivals

2.1 Lokale voedselproductie

Vragen 2 t/m 6, 12 en 13 inventariseren het belang dat de gemeente hecht aan lokale voedselproductie en wat een gemeente doet om dit te ondersteunen.

De meeste gemeenten gaven aan lokale voedselproductie belangrijk tot zeer belangrijk te vinden. Tilburg geeft aan het matig belangrijk te vinden. Elke gemeente gaf aan wat zij doet om boeren en burgers met elkaar in contact te brengen.

Almere probeert een programma op te zetten waar voedsel centraal staat en dat boeren, ondernemers, universiteiten, hogescholen en bewonersverenigingen bijeen brengt.

Amsterdam spant zich in om de zichtbaarheid van lokale producenten te vergroten en men organiseert gesprekken over lokaal voedsel voor verschillende stakeholders.

Breda heeft de opstart van het stadslandbouwnetwerk gefaciliteerd. Daarnaast faciliteert ze mede plattelandontwikkeling via het streeknetwerk LandStad De Baronie. Dit netwerk richt zich op het stimuleren van streekproducten.

Den Haag kent een voedselstrategie waar lokaal voedsel de verbinding legt tussen stadsbewoners, de regio, de economie, dier, natuur en milieu, visserij, educatie en gezondheid.

De gemeente Eindhoven communiceert over de duurzaamheid van de eigen inkoop en wil zo burgers informeren over de herkomst van producten. Zo wordt gebruik gemaakt van evenementencatering die werkt met biologische, streekgebonden en seizoensproducten en Fairtrade producten. Daarnaast organiseert Eindhoven onder andere maandelijks de Feel Good Market, een streekmarkt voor duurzame producten.

Groningen houdt eens per maand de streekmarkt Ommelander Markt. Daarnaast heeft de gemeente een voedselvisie vastgesteld die een duurzamer voedselsysteem ondersteunt.

Gemeente Nijmegen stelt zich faciliterend op ten aanzien van burgerinitiatieven voor kleinschalige voedselproductie in haar openbare ruimte. Ook stimuleert gemeente Nijmegen een initiatief rond voedselbossen, onder meer in 2015 door financiële ondersteuning van een congres, door aanleg in 2016 van een park in stedelijk gebied (met een oppervlakte van 0,75 hectare), ingericht volgens voedselbosprincipes, en door te zoeken in en rond Nijmegen naar eventueel overige locaties die ingericht kunnen worden als voedselbos. Bovendien stimuleert Nijmegen, als een van de leden van Gemeenschappelijke Regeling Park Lingezege (een landschapspark van 1.700 hectare tussen Arnhem en Nijmegen), het behoud van bestaande boomgaarden en de doorontwikkeling ervan naar voedselbos, waarbij voor Nijmegen Akkers van Doornik (direct oostelijk grenzend aan Nijmegen-Noord, in totaal momenteel circa 50 hectare) keyplayer is, en waarvoor Nijmegen momenteel onderzoekt of het mogelijk is 10 hectare toe te voegen.

De gemeente Rotterdam geeft aan dat de grootste stadsboerderij van Nederland in haar havengebied ligt: Uit je Eigen Stad (helaas deels failliet, maar maakt doorstart). Verder is in het voormalige zwembad Tropicana een heuse kwekerij van oesterzwammen, RotterZwam, ingericht. Ook in het centrum worden groente, kruiden en fruit verbouwd, zoals bij de DakAkker op het kantoorgebouw Schieblock of in de Vredestuin Pompenburg. Voedsel uit de regio is elke twee weken verkrijgbaar op de boerenmarkt in Rotterdam Noord en West, of bij de Fenix Food Factory op Katendrecht.

Tilburg kent geen specifiek beleid om boeren en burgers te verbinden, wel stimuleren zij burgerinitiatieven.

Gemeente Utrecht ondersteunt voedselinitiatieven, onder andere door steun aan het platform Eetbaar Utrecht, dat een kenniscentrum en platform vormt voor voedselproductie in de stad Utrecht. Daarnaast zijn er tal van initiatieven om boeren met burgers in contact te brengen, die uitgevoerd worden via het platform 'Utrecht Natuurlijk', zoals lessen voor basisscholieren over en op boerenbedrijven in de omgeving.

Biologische landbouw

Zes van de tien onderzochte gemeenten stimuleren biologische landbouw (Almere, Breda, Den Haag, Eindhoven, Groningen en Rotterdam). Voor Amsterdam geldt biologische landbouw niet als onderscheidend criterium binnen de landbouw. In Nijmegen ligt de focus op voedselbossen, en in Tilburg en Utrecht is er geen specifiek beleid.

Almere maakt tijdelijk grondgebruik van Almere Poort door biologische landbouw mogelijk en legt verbindingen tussen bio-boer en supermarkt. Waar de gemeente Breda landbouwgrond in bezit heeft, wordt deze verpacht onder voorwaarde van biologische landbouw (grond van afdeling Vastgoed ontwikkeling valt daar niet onder). Helaas kan de gemeente niet zeggen om hoeveel grond het gaat. In haar voedselstrategie propageert de gemeente Den Haag biologische landbouwtechnieken. Groningen stimuleert biologische landbouw indirect door voorlichting en communicatie. Rotterdam propageert stadslandbouw waarbij gebruik gemaakt wordt van biologische landbouwtechnieken.

Ruimtelijke ordening

Vijf van de tien ondervraagde gemeenten zetten ruimtelijke ordening in om biologische of lokale landbouw te bevorderen. In Almere is biologische landbouw opgenomen in het bestemmingsplan Buitenvaart. Amsterdam geeft aan door de ruimtelijke ordening lokale productie te stimuleren. Het bestemmingsplan is zo aangepast dat vormen van landbouw in de stad mogelijk zijn en hiervoor benodigde infrastructuur aangelegd mag worden. In Den Haag vindt men landbouw terug in het uitvoeringsplan Duurzame Stedenbouw. Rotterdam maakt via het bestemmingsplan landbouw op braakliggende terreinen mogelijk.

Stadslandbouw

Alle gemeenten geven aan ruimte te bieden voor stadslandbouw.

Volkstuinen

Elke ondervraagde gemeente faciliteert volkstuinen. Schattingen over de omvang van deze tuinen lopen uiteen van circa 12 hectare in Breda tot 324 hectare in Amsterdam (inclusief schooltuinen).

Naast boven genoemde initiatieven heeft elke onderzochte gemeente nog eigen wegen om burgers in staat te stellen voedsel te verbouwen, zoals buurtmoestuinen, voedselbosjes, moestuintjes bij scholen.

Landbouw binnen de gemeentegrenzen

Alle onderzochte gemeenten geven aan landbouwgrond in bezit te hebben die momenteel verpacht wordt. Gemeenten Amsterdam, Den Haag, Eindhoven en Nijmegen stellen geen voorwaarden bij de pacht op het gebied van duurzame teelt en/of veehouderij. In de andere gemeenten variëren de eisen en wensen van voorkeur voor biologische landbouw (Almere), tot verbod op gebruik van bestrijdingsmiddelen (Groningen) en tot behoud van de koe in de wei (Utrecht). Rotterdam bijvoorbeeld heeft het beheer van eigen landbouwgrond uitbesteed aan Natuurmonumenten. Doel is een meer natuurlijke landbouw binnen de gemeentegrenzen. De gemeente Tilburg heeft het meest uitgewerkte beleid: Bij toewijzing van de pacht, wordt rekening gehouden met afstand tussen bedrijf van de pachter en de te pachten grond. Dit beperkt vervoersbewegingen en levert een positieve bijdrage aan de milieubelasting. Bij de uitgifte van te verpachten gronden aan agrariërs uit de regio kijkt de gemeente specifiek naar de bedrijfsvoering van de pachters. De gemeente geeft aan de gronden in het algemeen uit te geven aan diegenen die zich inzetten voor een duurzame bedrijfsvoering.

Daarnaast meldt de gemeente een eigen landbouwbedrijf van ca. 400 hectare te exploiteren. Door inzet van nieuwe en efficiënte machines beperken ze het brandstofgebruik. Voor eigen exploitatie wordt geen berekening toegepast, dus geen onttrekking van grond- en oppervlaktewater. Verder wordt er gebruik gemaakt van zaaizaad zonder chemische vogelafweermiddelen. En verder wordt het kunstmestgebruik zoveel mogelijk beperkt en wordt gebruik van dierlijke mest die in de regio is geproduceerd gestimuleerd. Hiermee wil de gemeente bijdragen aan een gesloten mineralenkringloop.

3

Voedsel, catering en warme dranken

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen. In de eerste drie paragrafen bespreken we achtereenvolgens de milieucriteria voor catering (PIANOo), het gemeentelijke beleid omtrent inkoop van voedsel en catering en wat er bekend is over de huidige leveranciers, dus hoe het beleid wordt vertaald naar de praktijk. Vanaf paragraaf 3.4 behandelen we de milieucriteria Automaten (daar vallen ingrediënten voor warme dranken onder); het gemeentelijk beleid op het gebied van ingrediënten voor automaten en wat de gemeenten medegedeeld hebben over de huidige leveranciers van ingrediënten voor automaten. We kijken dus telkens eerst naar de handvatten vanuit de centrale overheid, dan naar het gemeentelijk beleid en dan naar de praktijk.

3.1 Milieucriteria catering

De meest actuele versie van de milieucriteria voor het maatschappelijk verantwoord inkopen van Catering volgens PIANOo is van 26 januari 2016. Eerdere versies zijn van april 2015 en november 2012. Alle aanbestedingen die na november 2012 geopend zijn, hadden van deze handreiking gebruik kunnen maken. Het document noemt de belangrijkste milieueffecten, aandachtspunten en suggesties, selectiecriteria, minimumeisen en tot slot gunningscriteria en contractbepalingen. De minimumeisen en gunningscriteria volgens de meest actuele versie (voor zover relevant voor dit onderzoek) worden hieronder weergegeven. Kijkt men naar de eerdere versies van april 2015 en november 2012 valt op dat de minimumeisen en gunningscriteria op het gebied van milieu niet veranderd zijn.

Minimumeis is dat 50% van het assortiment (exclusief zuivel) aan onderstaande duurzaamheidskenmerken voldoet. Waarbij 50% gedefinieerd wordt als het inkoopvolume gemeten in euro's. De afzonderlijke producten zijn ingedeeld in enkelvoudige en samengestelde producten. Onder enkelvoudige producten wordt verstaan: Een product dat op gewichtsbasis voor minimaal 95% uit één grondstof bestaat. Onder samengestelde producten wordt verstaan: een product dat uit minimaal twee grondstoffen bestaat, waarbij geen van de grondstoffen op gewichtsbasis meer dan 95% van het product uitmaakt. Van samengestelde producten moet minimaal 75% van de grondstoffen op gewichtsbasis aan een of meer van de duurzaamheidskenmerken voldoen om te kunnen worden meegerekend in de bovenbedoelde 50%.

Gunningscriterium

Naarmate meer dan 50 % van het assortiment bij aanvang van de opdracht bestaat uit producten met een of meer van de ondergenoemde duurzaamheidskenmerken, wordt dit onderdeel van de inschrijving hoger gewaardeerd.

Duurzaamheidskenmerken:

(Duurzaamheidskenmerken 1. t/m 6 en 10. zijn niet relevant voor dit onderzoek.)

7. Plantaardige producten uit kassen zijn geteeld **zonder de volgende chemisch- synthetische middelen:**

- 2,4 D;
- Glyfosfaat;
- Glyfosfaat-ammonium;
- Linuron;
- Maneb;
- Mancozeb;
- MCPA;
- Mecoprop.

Zie tabel 3.1 voor keurmerken die aan deze en de volgende duurzaamheidskenmerken voldoen.

8. Plantaardige akkerbouw-, vollegrond- en fruitproducten zijn geteeld **zonder chemisch-synthetische middelen of slechts met de middelen die zijn opgenomen in de positieflijsten van stichting Milieukeur** ([akkerbouw en vollegrondsgroente](#)⁵, [fruit](#)⁶).

9. De volgende plantaardige producten (banaan, sinaasappel, citroen, mango, guave, ananas, koffie, thee, cacao en rijst) zijn **geteeld zonder de chemisch-synthetische middelen die zijn opgenomen in de ‘Dirty Dozen List’**⁷ van het Pesticide Action Network (PAN), zie bijlage 3 voor uitgebreide informatie

Tabel 3.1 Overzicht welke keurmerken aan welke duurzaamheidskenmerken voldoen.

<u>Welke keurmerken voldoen aan welke eisen?</u>	<u>GC 7.</u>	<u>GC 8.</u>	<u>GC 9.</u>
Bio, EKO			
Demeter			
producten van producenten in omschakeling naar biologische landbouw			
Milieukeur			
UTZ			
Rainforest Alliance			
<u>Fairtrade</u>			

Ranking-systematiek

Dit onderzoek legt de nadruk op vermijden van negatieve milieu-impact door gebruik van bestrijdingsmiddelen. Daarom staan in tabel 3.1. keurmerken bovenaan die levensmiddelen certificeren die zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen zijn geproduceerd, of met een zeer

⁵http://www.milieukeur.nl/Public/Milieukeur_Agro_Food_Plantaardig_open_teelt_Schema/2016/PPOTB_KP2016.pdf

⁶http://www.milieukeur.nl/Public/Milieukeur_Agro_Food_Plantaardig_open_teelt_Schema/2016/PPOTFR_2016.pdf

⁷2,4,5-T, Aldicarb, Aldrin, Chlordane, Chlordimeform, DBCP, DDT, p,p', Dieldrin, Ethylene dibromide, Heptachlor, Hexachlorocyclohexane, Lindane, Methyl parathion, Paraquat dichloride, Parathion, Toxaphene

restrictief gebruik van middelen van een positieflijst. Bio, EKO, Demeter en ‘in omschakeling naar bio’ scoren op dit onderwerp het beste, gevolgd door Milieukeur. Fairtrade, UTZ en Rainforest Alliance hebben een zwarte lijst van niet toegestane bestrijdingsmiddelen maar gaan minder ver in het beperken van gifgebruik dan de andere keurmerken. Keurmerken voor dierwelzijn (voor vlees en eieren) zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

3.2 Beleid voor catering in de gemeenten

Dit onderzoek legt de nadruk op vermijden van negatieve milieu-impact door gebruik van bestrijdingsmiddelen. Deze middelen kunnen direct of indirect ingezet zijn voor productie van plantaardige en dierlijke voeding (voer voor dieren). Catering omvat de levering van een veelheid aan voedingsproducten, enkelvoudig en samengesteld. Inventarisatie en ranking van gemeenten op productniveau is daarmee ondoenlijk.

In dit onderzoek kijken we naar welke eisen en wensen de gemeenten formuleren en welke keurmerken de cateraars leveren en hoe groot het aandeel hiervan is. Of borging van levering van duurzame producten tijdens contractperiode een voorwaarde voor levering is, is ook vastgesteld. Beschikbare aanbestedingsdocumenten zijn bestudeerd; hoe zwaar wegen de duurzaamheidswensen in de beoordeling? Daarnaast is het gewicht van de prijs in de aanbesteding geregistreerd. De laatste kolom geeft de naam van het brondocument weer, waar beschikbaar.

Ranking

Amsterdam eist van leveranciers minimaal de standaard volgens PIANOo, zowel inhoudelijk als qua volume, en streeft naar 100% duurzaam gekeurmerkte producten (volgens definitie PIANOo) en waardeert leveranciers die deze ambitie ondersteunen, zie tabel 3.2. Daarnaast is er in het bestek opgenomen dat de leverancier regelmatig rapporteert over de hoeveelheden geleverd duurzaam product. Zo kan de gemeente bijhouden of de leverancier zijn beloftes nakomt (borging). Hiermee scoort de gemeente het hoogst.

Den Haag, Breda en Amsterdam houden vinger aan de pols

In de aanbesteding hebben deze drie gemeenten opgenomen dat het mogelijk moet zijn om duurzaamheidsrapportages te maken volgens een vast format om de leveranciers te blijven monitoren en vooruitgang vast te stellen. Hier is dus precies vastgelegd wat er geleverd wordt. Eindhoven vraagt een vergelijkbare rapportage voor alle producten met bio-keurmerk.

Rotterdam heeft in het programma van eisen opgenomen dat al in 2014 75% van het assortiment duurzaam moet zijn volgens de eisen van PIANOo. Daarnaast stelt de gemeente in het bestek als eis dat in 2016 100% van de producten duurzaam moeten zijn. Er is echter geen systeem van borging in de aanbestedingseisen opgenomen. Daarom staat Rotterdam in deze lijst tweede.

Nijmegen volgt in de ranglijst. Zij eisen minimaal de standaard volgens PIANOo (en milieuvriendelijke en biologische teelt en diervriendelijkheid). Ze waarderen een hoger aandeel dan 50% duurzaam gecertificeerd product in de gunning. Wat opvalt aan de werkwijze van Nijmegen is dat zij de prijs van catering-producten voor de grote kantines niet laten meewegen in de aanbesteding, zie kader. Daar tegenover staat dat Nijmegen geen borging voor de hoeveelheid geleverde producten met duurzaamheidskeurmerk vraagt.

Breda hanteert eveneens de eisen van PIANOo, met dien verstande dat men niet om minimaal 50% duurzaam gecertificeerd product vraagt maar om 40%. Meer dan 40% wordt wel weer positief gewaardeerd tijdens de gunning, maar helaas voor maximaal 1,8% van het totaal aantal punten. Breda vraagt haar leverancier wel periodiek te rapporteren over de hoeveelheid ontvangen etenswaar met keurmerk.

Den Haag gebruikt de minimumeisen volgens PIANOo, maar hanteert andere percentages; minimaal 30% voor kruidenierswaren, dag- en koelverse producten en minimaal 10% voor brood en banket. Leveranciers kunnen wel extra hoog scoren als zij meer dan deze minimale percentages

leveren, met een maximale extra score van 5% tijdens de gunning. Ook Den Haag hanteert een systeem waar de leverancier regelmatig rapporteert over welke producten precies zijn geleverd. Dit levert Den Haag, ondanks de beperkte eisen, een vijfde plek op.

Eindhoven vraagt zijn leverancier meer dan 16% van het geleverde product dat aan de eisen volgens PIANOo voldoet. Een leverancier kan extra op de aanbesteding scoren als hij de ambitie van de gemeente ondersteunt naar 50% te groeien. Helaas weegt deze extra inspanning van de leverancier maar voor maximaal 10% mee. Wel vraagt Eindhoven zijn leverancier alle biologische producten te registreren, maar niet de overige duurzame producten.

Nijmegen weet duurzaamheidsbelang zwaarder te wegen door prijs geen rol te geven bij aanbesteding

Voor de aanbesteding van catering in het Stadhuis en de Mariënborg speelt de uiteindelijke prijs geen rol in de gunning. Wel verwacht men van de aanbieder dat gezonde producten in verhouding lager geprijsd worden. Daarnaast vraagt men de tevredenheid van gasten te onderzoeken en de omgang met klachten te specificeren. Zo wordt op een slimme manier gebruik gemaakt van marktwerking. Een uitermate duurzaam broodje kaas voor €9,95 zal niet voor tevreden bezoekers noch voor voldoende omzet zorgen.

Utrecht volgt op rang 7. Zij volgen PIANOo wat betreft de minimumeisen en vragen Fairtrade voor zoet broodbeleg en bananen. Ze formuleren echter geen wensen voor verdergaande verduurzaming en vragen ook geen specifieke rapportage over duurzame producten.

Tilburg werkt op een vergelijkbare wijze, maar zij vragen minimaal 40% gecertificeerd duurzaam, in plaats van de 50% die door PIANOo geadviseerd wordt. Ook zij benoemen geen extra wensen en laten de prijs voor 100% de gunning bepalen. Rapportage over daadwerkelijk geleverde duurzame producten vindt Tilburg niet nodig. Groningen vraagt enkel om biologische melk als minimumeis. Leveranciers kunnen wel scoren door biologisch aan te bieden. Hekensluiser Almere stelt geen minimumeisen wat betreft milieubelasting door bestrijdingsmiddelen aan de cateraars.

Tabel 3.2: Ranking van gemeenten (1 = gemeente scoort het beste) t.a.v. beleidsmatige eisen en wensen op het gebied van voedsel/catering van de gemeenten.

	Eisen voedsel/catering	Wensen voedsel/catering	Borging	maximale gewicht tegemoetkoming wensen	gewicht prijs	Bron (bv aanbestedingsdocument)
1. Amsterdam	Volgt eisen PIANOo (50%)*	Streeft naar 100% i.p.v. 50% volgens PIANOo.	✓	20%	50%	Bestek EA food en non-food DWI v.def-3.pdf (2014)
2. Rotterdam	Meer dan 75% duurzaam volgens eisen PIANOo + plan voor groei naar 100% in 2016	(hoog aandeel duurzame, gezonde en lokale producten)	✗	Maximaal 1% van de mogelijke korting	Onbekend**	Beschrijvend document Horeca 2014 definitief.docx (2014)
3. Nijmegen***	Volgt eisen PIANOo (50%) + 'gebruik van milieuvriendelijke en biologische teelt' en 'diervriendelijkheid'.	Hoe verder de aanbieder gaat t.o.v. de minimeisen van PIANOo hoe hoger de score	✗	20%	-	15 08 03 Offerteaanvraag catering definitief.pdf (2015)
4. Breda	Volgt eisen PIANOo voor 40%.	volgt PIANOo wenst meer dan 40%.	✓	1,8%	70%	Programma van Eisen.xls behorende bij "Het op afroep leveren van food- en non-food artikelen aan verschillende locaties binnen gemeente Breda" TenderNed-kenmerk 17199
5. Den Haag	Min 30% (kruidenierswaren, dag- en koelvers) of 10% (brood en banket) voldoet aan een van de volgende: SKAL, Soil Association, Gras keurmerk, Milieukeur, Demeter, MSC, Groene Kas label, erkend streekproduct seizoensproduct.	voor hoger aandeel t.o.v. PIANOo leverancier verdient 0,5 pt bij 1% stijging tot max 5%.	✓	5%	50%	Aanbestedingsleidraad Levensmiddelen definitief.pdf (2014)
6. Eindhoven	16% volgens eisen PIANOo	Leverancier scoort hoger als ambitie van gemeente ondersteunt naar 50% duurzaam te groeien zonder dat dit tot hogere kosten leidt	✓ (alleen bio-producten)	10%	60%	Offerteaanvraag food- non food definitief.pdf (2015)
7. Utrecht	Volgt eisen PIANOo, (50%) fairtrade voor zoet broodbeleg en bananen.	Geen	✗	-	35%	Eisen aan de opdracht Catering dienstverlening 13 GU 121 DEFINITIEF-2.pdf (2014)
8. Tilburg	Volgt eisen PIANOo voor 40%.	Geen	✗	-	100%	Microsoft Word - Aanbestedingsdocument Catering.pdf (2013)
9. Groningen	(SKAL melk)	waar mogelijk biologisch.	-	geen document beschikbaar	-	-
10. Almere	Geen	Geen	-	geen document beschikbaar	-	-

* PIANOo stelt zowel inhoudelijke eisen alsook eisen aan de hoeveelheid geleverd product, zie 3.1. Sommige gemeenten kiezen ervoor de inhoudelijke lijn te volgen, maar voor de hoeveelheid geleverd product een ander percentage te kiezen. Als dat het geval is, is dit percentage, afwijkend van 50%, genoemd.

**Rotterdam geeft een korting van maximaal € 200.000 voor hoge kwaliteit. Duurzame producten leveren maximaal 1% van de korting op.

***Geldt voor de twee hoofdvestigingen van de gemeente: Stadhuis en Mariënborg. Enkele kleinere locaties hebben catering in eigen beheer.

3.3 Praktijk: huidige leveranciers van catering

De onderzochte gemeenten hebben duidelijk aangegeven welke eisen en wensen zij aan catering stellen. Over de keurmerken van de producten van de huidige leveranciers waren zij minder duidelijk. Het bleek dan ook niet mogelijk de gemeenten te ranken op basis van de keurmerken van de daadwerkelijk geleverde producten, zie tabel 3.4. De informatie in de tabel is gebaseerd op antwoorden op de vragen, op informatie uit de aanbestedingsdocumenten (indien beschikbaar gesteld) en op reacties op een concept van dit rapport. Breda en Utrecht volgen de minimumeisen volgens PIANOo, waarbij Utrecht 50% gecertificeerde producten ontvangt en Breda 70%. Den Haag stelt afwijkende eisen ten opzichte van PIANOo, maar geeft aan deze wel jaarlijks te controleren. Eindhoven en Nijmegen hebben leveranciers die producten onder tal van duurzaamheids certificaten leveren. Zes van de tien ondervraagde gemeenten gaf geen eenduidige reactie op de vraag welke keurmerken de huidige leveranciers leveren. Acht van de tien gemeenten kunnen niet zeggen welk gedeelte van de producten gecertificeerd is.

Tabel 3.4: Keurmerken van producten van huidige leveranciers van catering per gemeente (op alfabetische volgorde)

	keurmerken huidige leveranciers	gecertificeerde producten
Almere	?	?
Amsterdam	?	?
Breda	volgens PIANOo	70%
Den Haag	SKAL, Soil Association, Gras keurmerk, Milieukeur, Demeter, MSC, groene kas label, erkend streekproduct	Min 30% (kruidenierswaren, dag- en koelvers) of 10% (brood en banket)
Eindhoven	?	?
Groningen	?	?
Nijmegen	SKAL, Demeter, Milieukeur, Beter Leven, Scharrelvlees, Label Rouge, MSC, ASC, Fairtrade, UTZ, Rainforest alliance, Graskeurmerk, SZH, Vrije uitloop, KDV	?
Rotterdam	?	?
Tilburg	?	?
Utrecht	volgens PIANOo	50%

3.4 Milieucriteria automaten

De meest actuele versie van de milieucriteria voor het maatschappelijk verantwoord inkopen van automaten is van 8 april 2015. Ingrediënten vallen ook onder deze productgroep. Minimumeisen, in de zin van minder milieubelastend, zijn voor ingrediënten niet gespecificeerd. Ook in de gunningscriteria wordt duurzaamheid van ingrediënten niet gespecificeerd. Enkel aandachtspunt 7 suggereert biologisch geproduceerde ingrediënten op te nemen in de automaten (bijvoorbeeld koffie, chocolademelk of thee). Een aanbestedende organisatie kan er ook voor kiezen om de inhoud van automaten onder de aanbesteding van catering te laten vallen. Dan gelden de milieucriteria catering, zie 3.1.

Ranking-systematiek

Los van wat de milieucriteria automaten aangeeft, zijn er evenwel ingrediënten van automaten onder keurmerk beschikbaar. De meest gangbare zijn Fairtrade en EKO. Dit zijn tevens de enige

keurmerken die door de betrokken gemeenten worden gebruikt. In dit onderzoek waarderen we EKO boven Fairtrade, omdat bestrijdingsmiddelen bij de productie van EKO producten in veel geringere mate gebruikt worden dan bij Fairtrade producten.

3.5

Beleid: ingrediënten voor automaten in de gemeenten

Dit onderzoek legt de nadruk op vermijden van negatieve milieu-impact door gebruik van bestrijdingsmiddelen. Op basis van eerder beschreven methode van ranking van keurmerken is tabel 3.5 tot stand gekomen. Amsterdam staat bovenaan omdat zij als enige een EKO ingrediënt eisen. Daarnaast moet de koffie, thee en cacao Fairtrade gecertificeerd zijn. Aan melkpoeder en suiker stelt men geen eisen. Nijmegen staat op de tweede plek. Naast Fairtrade koffie, thee en cacao vraagt men ook Fairtrade suiker. Op een gedeelte derde plaats staan Almere, Den Haag, Eindhoven, Groningen, Utrecht en Breda. De zes gemeenten schrijven het Fairtrade keurmerk voor bij inkoop van koffie, thee en cacao. Breda geeft aan Fairtrade ingrediënten te gebruiken zonder onderscheid te maken tussen koffie, thee en cacao enerzijds en melkpoeder en suiker anderzijds. De onderzoekers is echter geen Fairtrade melkpoeder bekend. Rotterdam staat op rang negen. Hier kiest men enkel voor Fairtrade koffie. Bij Almere vraagt men zo veel mogelijk Fairtrade of vergelijkbaar zijn de eisen aan melkpoeder en suiker onbekend. Tilburg geeft aan PIANOo voor automaten te volgen maar de PIANOo milieucriteria voor automaten geven geen advies over minimumeisen aan ingrediënten.

Tabel 3.5: Ranking van de gemeenten (1 = gemeente scoort het beste) op basis van het inkoopbeleid voor koffie/thee etc. voor automaten.

	eisen koffie, thee, cacao	eisen melkpoeder (koffiemelk) en suiker
1. Amsterdam	thee is EKO Koffie, thee, cacao zijn fairtrade	Geen
2. Nijmegen	Fairtrade ingrediënten	Fairtrade suiker
3. Almere	Fairtrade of vergelijkbaar	Onbekend
3. Den Haag	Fairtrade ingrediënten	Geen
3. Eindhoven	Fairtrade ingrediënten	Geen
3. Groningen	Fairtrade ingrediënten	Geen
3. Utrecht	Fairtrade ingrediënten	Geen
3. Breda	Fairtrade ingrediënten*	Fairtrade ingrediënten*
9. Rotterdam	100% fairtrade koffie	Geen
10. Tilburg	volgens PIANOo	volgens PIANOo

* Breda geeft aan Fairtrade ingrediënten te gebruiken zonder onderscheid te maken tussen koffie, thee en cacao enerzijds en melkpoeder en suiker anderzijds.

3.6

Praktijk: huidige leveranciers voor automaten

Op de vraag welk gedeelte van de producten gecertificeerd is, kiezen zeven gemeenten ervoor de producten te omschrijven (waarbij de onderzoekers ervan uitgaan dat 100% van het betreffende product gecertificeerd is). Twee anderen geven een percentage van het totaal aan producten aan dat gecertificeerd is (tabel 3.6). Een van de gemeenten (Den Haag) geeft geen informatie hierover.

Tabel 3.6: Overzicht van gemeenten t.a.v. gebruik van keurmerken door huidige leveranciers voor automaten

	keurmerken huidige leveranciers	gedeelte producten die gecertificeerd zijn
Almere	Max Havelaar, UTZ of Rainforest Alliance. De biologische producten dragen het EKO keurmerk	koffie, thee, cacao, suiker, koffiemelk
Amsterdam	Fairtrade, EKO	Koffie, thee, cacao (Fairtrade) thee (EKO)
Breda	UTZ, Rainforest alliance, Fairtrade	70%
Den Haag	?	?
Eindhoven	leverancier biedt alle keurmerken aan, koffie, thee, cacao en suiker zijn (ook) Fairtrade	koffie, thee, cacao, suiker
Groningen	SKAL, Utz, Fairtrade, Rainforest Alliance	koffie, thee, cacao,
Nijmegen	Fairtrade	koffie, thee, cacao, suiker
Rotterdam	Fairtrade	Koffie
Tilburg	leverancier biedt alle keurmerken aan	60%
Utrecht	Fairtrade	koffie, thee, cacao

3.7

Conclusie voedsel, catering en warme dranken

Tabel 3.7. geeft een samenvattend overzicht van de ranking voor inkoopbeleid van voedsel/catering en ingrediënten voor automaten per gemeente. We geven ook een samenvattende ranking. Dit gewogen gemiddelde weegt 'voedsel en catering' mee voor 70% en ingrediënten voor automaten voor 30%, omdat de inkoop van 'voedsel en catering' naar verwachting groter van omvang is dan inkoop van 'ingrediënten voor automaten'.

Amsterdam is twee keer eerste en staat daarmee bovenaan. Nijmegen scoort een maal derde en een maal tweede, en eindigt daarmee samenvattend als tweede. Breda is een maal vierde en een maal derde, en staat op rang drie.

Amsterdam gaat duidelijk aan kop. De middenmoot, rang drie tot en met zeven, ontlopen elkaar niet veel. Onderaan de lijst scoren de achterblijvers Almere en Tilburg duidelijk lager dan de middenmoot.

Tabel 3.7: Gecombineerde ranking van de scores van gemeenten t.a.v. eisen voor duurzame inkoop van voedsel, catering en ingrediënten (1= gemeente scoort het beste van de 10 gemeenten).

Gemeente	Ranking voedsel en catering	Ranking ingrediënten	Gewogen gemiddelde ranking	Samengevatte ranking
Amsterdam	1	1	1,0	1
Nijmegen	3	2	2,7	2
Breda	4	3	3,7	3
Rotterdam	2	9	4,1	4
Den Haag	5	3	4,4	5
Eindhoven	6	3	5,1	6
Utrecht	7	3	5,8	7
Groningen	9	3	7,2	8
Almere	10	3	7,9	9
Tilburg	8	10	8,6	10

4

Sierplanten voor binnen en buiten

Ook dit hoofdstuk bestaat uit twee delen. In de eerste drie paragrafen bespreken we achtereenvolgens de milieucriteria Groenvoorziening (PIANOo), het gemeentelijke beleid omtrent inkoop van sierplanten voor buiten en wat er bekend is over de huidige leveranciers, dus in hoeverre zich het beleid doorvertaalt naar de praktijk. Vanaf paragraaf 4.4 behandelen we de milieucriteria Bloemen en interieurbeplanting, het gemeentelijk beleid op het gebied van bloemen en interieurbeplanting en wat de gemeenten medegedeeld hebben over de huidige leveranciers van bloemen en interieurplanten. We kijken dus telkens eerst naar de handvatten vanuit de centrale overheid, dan naar het gemeentelijk beleid en dan naar de praktijk.

4.1 Milieucriteria sierplanten voor buiten

De ‘Milieucriteria voor het maatschappelijk verantwoord inkopen van Groenvoorzieningen’ van 7 mei 2015 zijn opgesteld door PIANOo. Hierin worden geschiktheidseisen, minimumeisen en gunningscriteria voor boomkwekerijproducten en bloembollen aangereikt om duurzaam inkopen voor onder andere gemeenten te vereenvoudigen. De voor dit onderzoek relevante eisen en criteria worden hieronder nader gespecificeerd.

Minimumeisen en keurmerken die hieraan voldoen

Enkel minimumeis 1 is relevant, minimumeis 2 heeft betrekking op activiteiten in buitenstedelijk gebied, minimumeis 3 gaat over bemesting en minimumeis 4 gaat over het onderhoud.

Minimumeis 1: minstens 90% van de producten (in € op basis van de aankoopssom) voldoet aan:

- gewasbeschermingsmiddelen boomkwekerijproducten en bloembollen mogen alleen gebruikt worden als ze staan op de meest recente lijst van [Milieukeur open teelt](#)⁸ (bollen) (of van het jaar ervoor) (bij boomkwekerij met [specifieke criteria voor boomkwekerijproducten](#)⁹) EN:
- biologische gewasbeschermingsmiddelen die staan in de Regeling Uitzondering Gewasbeschermingsmiddelen ([RUB-lijst](#)¹⁰) dat is niet de groene lijst van SKAL.
- bemesting is volgens wet;
 - organische stof balans is minimaal neutraal.

Keurmerken die bovenstaand bevestigen: EKO, Milieukeur, Groenkeur en MPS-A met

⁸http://www.milieukeur.nl/Public/Milieukeur_Agro_Food_Plantaardig_open_teelt_Schema/2016/PPOTB_B20152016.pdf

⁹http://www.milieukeur.nl/Public/Milieukeur_Agro_Food_Plantaardig_open_teelt_Schema/2016/PPOTB_KP2016.pdf

¹⁰ <http://wetten.overheid.nl/BWBR0003172/2006-09-01>

duurzaamheidscertificaat 'Bewijs Duurzaamheid'. (Groenkeur gebruikt de milieueisen van Milieukeur, MPS verwijst voor het certificaat 'Bewijs Duurzaamheid' naar de middelenlijst van Milieukeur).

Gunningscriteria

Enkel gunningscriterium 1 heeft betrekking op milieubelasting door gewasbeschermingsmiddelen. Gunningscriterium 1 komt met minimumeis 1 overeen, in die zin dat een inschrijver hoger scoort als hij meer dan 90% gecertificeerd aanleveren kan.

Productgroepen

Bij sierteeltgewassen voor buiten zijn er verschillende productgroepen te onderscheiden. In dit onderzoek richten we ons op bomen/heesters, bloembollen en overig, waarbij niet naar 'overig' gevraagd is, maar enkele gemeenten extra informatie aanleverden.

Ranking-systematiek

Dit onderzoek legt de nadruk op vermijden van negatieve milieu-impact door gebruik van bestrijdingsmiddelen. Bij sierplanten kijken we naar de productiemethode (onderhoud van groen komt in hoofdstuk 5 aan bod). Daarom staan keurmerken bovenaan die sierplanten certificeren die zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen zijn geproduceerd, of met een zeer restrictief gebruik van middelen op basis van een positieflijst. Daarom scoort SKAL-gecertificeerd materiaal het hoogst, gevolgd door Milieukeur, Groenkeur en het MPS certificaat 'Bewijs Duurzaamheid'. Alle drie gebruiken de positieflijst voor middelen van Milieukeur.

4.2

Beleid: sierplanten voor buiten

Op basis van de eerder beschreven methode van ranking is tabel 4.1 tot stand gekomen. Amsterdam gaat aan kop. De inkoop van bomen en struiken is hier per stadsdeel geregeld. Nieuw-West eist milieukeur of SKAL van leveranciers. Zuid eist minimaal te voldoen aan de eisen volgens PIANOo. De andere stadsdelen stellen geen eisen. Amsterdam heeft als beleid aangenomen alleen biologische bollen in te willen kopen¹¹. Op de 2^e plek staat Nijmegen. Deze gemeente hanteert de advies-eisen van PIANOo en vragen dus om 90% gecertificeerd plantmateriaal en bollen met SKAL- of Milieukeurcertificering. Utrecht volgt door minimaal Milieukeur of SKAL voor bomen en struiken te eisen en voor bollen wordt altijd MPS-A of MPS-A+ geëist. Breda, Eindhoven en Groningen volgen op de 4^e rang door milieukeur te eisen voor bomen en struiken. Alle drie stellen voor zover bekend geen eisen aan bollen. De gemeente Almere geeft de voorkeur aan Milieukeur, mits verkrijgbaar in de markt, en staat met deze zachte 'eis' op de zevende rang. Den Haag en Rotterdam volgen op een gedeelde achtste plek. Zij stellen geen eisen aan bomen en struiken en eisen bollen met milieukeur of MPS-A (sinds kort eist Den Haag alleen nog bio-bollen). Tilburg stelt geen eisen op het gebied van duurzame teelt van sierplanten voor buiten en sluit daarmee de lijst af.

Enkele gemeenten geven aan MPS-A te vragen. Alleen Utrecht noemt expliciet MPS-A+ en verwijst naar het duurzaamheidscertificaat 'Bewijs Duurzaamheid'.

De ranking is gebaseerd op een 70/30 verhouding tussen bomen en struiken enerzijds en bollen anderzijds. Bomen en struiken zijn meer te zien in het straatbeeld, bollen worden echter jaarlijks aangeschaft, zijn beeldbepalend in het groeiseizoen en de teelt van gangbare bollen brengt een hoge milieubelasting met zich mee.

In de categorie 'overig' heeft alleen gemeente Amsterdam iets opgegeven. Deze categorie blijft bij de ranking buiten beschouwing.

¹¹ momenteel zijn nog onvoldoende biologische bollen beschikbaar

Tabel 4.1: Ranking van gemeenten (1 = gemeente scoort het beste) op basis van eisen en wensen op het gebied van sierplanten voor buiten (situatie juni 2016).

	bomen, struiken	Bollen	overig
1. Amsterdam	Nieuw-West eist 100% milieukeur of SKAL, Zuid eist minimaal 90% Milieukeur of SKAL, andere stadsdelen stellen géén eisen	SKAL	zadenmengsels 50% biologisch planten voor bloembakken 100% biologisch
2. Nijmegen	90% Milieukeur of SKAL	90% Milieukeur* of SKAL	
3. Utrecht	milieukeur of SKAL	MPS-A of MPS-A+	
4. Breda	Milieukeur	-	
4. Eindhoven	Milieukeur	-	
4. Groningen	Milieukeur	?	
7. Almere	90% Milieukeur, mits verkrijgbaar in de markt	-	
8. Den Haag	-	Milieukeur* of MPS-A	
8. Rotterdam	-	Milieukeur* of MPS-A	
10. Tilburg	-	-	

? = onbekend

- = geen eisen of wensen

*Milieukeur: Milieukeur geeft op haar site aan dat Milieukeur bollen [vanaf 2016](http://www.milieukeur.nl/397/factsheets/milieukeur-bloembollen.html)¹² beschikbaar zijn.

4.3

Praktijk: huidige leveranciers voor sierplanten voor buiten

De keurmerken van huidige leveranciers en het percentage plantmateriaal dat onder keurmerk geleverd wordt, is weergegeven in tabel 4.2. Het is niet mogelijk een ranking te maken van de gemeenten op basis van de informatie in deze tabel, omdat alle gemeenten gebruik maken van leveranciers met verschillende keurmerken. Daarnaast zijn geleverde percentages niet specifiek per keurmerk genoemd. Ook nemen zes van de tien gemeenten producten af van leveranciers met MPS-A keurmerk, waar de prestaties op het gebied van gewasbescherming nauwelijks uitkomen boven de wettelijke eisen. Tilburg geeft in reactie op een eerdere versie van dit rapport aan, een gelijk percentage gecertificeerd plantmateriaal af te nemen als Eindhoven.

¹² <http://www.milieukeur.nl/397/factsheets/milieukeur-bloembollen.html>

Tabel 4.2: Keurmerken van huidige leveranciers van sierplanten voor buiten van de tien ondervraagde gemeenten in alfabetische volgorde.

	keurmerken huidige leverancier(s)	% plantmateriaal geleverd onder keurmerk
Almere	groenkeur (voor leveranciers)	90% van de bomen 60% van de heesters en bosplantsoenen nauwelijks vaste planten
Amsterdam	veel leveranciers, sommige boomkwekers Milieukeur, poot- en zaigoedleveranciers voor de heemtuinen werken biologisch	35%
Breda	SKAL, Milieukeur, Groenkeur, MPS-A	onbekend
Den Haag	SKAL en MPS-A*	100%
Eindhoven	MPS-A & -B, FFFP, Milieukeur, Keurmerk Select Plant Laan en Sierbomen.	100% van de bomen Milieukeur. Minimaal 50% van de bomen onder het Keurmerk Select Plant Laan en Sierbomen.
Groningen	Milieukeur, MPS, SKAL	80%
Nijmegen	MPS-A, Milieukeur, SKAL	100%
Rotterdam	Milieukeur, MPS-A	100%
Tilburg	Eisen zijn volgens de 'Kwaliteitsnormen en omschrijvingen van boomkwekerijproducten' van de Raad van Boomkwekerijen	100% van de bomen Milieukeur
Utrecht	Milieukeur, MPS, SKAL	70% totaal, 90% van de bomen is SMK gecertificeerd

*Den Haag: gegevens alleen voor bollen.

Amsterdam, Den Haag en Utrecht kiezen voor bio-bollen

In november 2015 heeft de gemeenteraad van Amsterdam besloten alleen nog maar biologische bollen te gebruiken in het hele stadsgebied. In maart 2016 besloot de gemeenteraad in den Haag hetzelfde. In juni 2016 nam de gemeenteraad van Utrecht een soortgelijk besluit.

De stap, die op initiatief van de Partij voor de Dieren is gezet, vindt ook positieve weerklank in de sector: Loek Barendse van bloemenveiling FloraHolland is van mening dat nu meer telers zullen kiezen voor een biologische productiewijze.

Het besluit van de gemeente Amsterdam is verwerkt in de tabellen, die van de andere gemeenten niet, omdat dit in juni nog niet geleid had tot uitgewerkt beleid.

Bronnen: Bloembollenvisie [Amsterdam](#)¹³ en [Den Haag](#)¹⁴, [Partij van de Dieren Utrecht](#)¹⁵

¹³ <http://www.bloembollenvisie.nl/Nieuws/Paginas/Gemeente-Amsterdam-kiest-voor-biologische-bloembollen.aspx#.V2kUnOkx92A>

¹⁴ <http://www.bloembollenvisie.nl/Nieuws/Paginas/Gemeente-Den-Haag-kiest-voor-biologische-bloembollen-.aspx#.V2kU7Okx92B>

4.4 Milieucriteria sierplanten voor binnen

In 2010 heeft het ministerie van VROM een document opgesteld voor duurzame inkoop van bloemen en interieurplanten: 'Informatie voor duurzaam inkopen van Bloemen en interieurbeplanting'. Een update is tot nu toe niet verschenen, en de inhoud is begrijpelijkerwijs gedateerd en weerspiegelt niet de huidige situatie op de markt voor bloemen en sierplanten. Omdat het de enige leidraad van de overheid is, wordt de inhoud ervan hier toch weergegeven. Relevant voor dit onderzoek zijn alle verwijzingen naar gewasbeschermingsmiddelen en keurmerken die beperkt of geen gebruik ervan certificeren. In het document wordt genoemd dat beschikbaarheid van gecertificeerde producten onvoldoende is en dat daarom keurmerken niet als minimumeis in een aanbesteding opgenomen kunnen worden. Tegenwoordig zijn deze wel beschikbaar.

Ranking-systematiek

In Nederland geproduceerde sierplanten scoren het best op bestrijdingsmiddelengebruik als ze voorzien zijn van het EKO-keurmerk. Daarnaast zijn er siertelers die Milieukeur gecertificeerd zijn. Hier gaat het om een positieflijst met middelen die een lagere milieu-impact hebben. Daarnaast zijn er de keurmerken MPS (A, B of C) en FFP (Fair Flowers Fair Plants). Op het gebied van milieu scoren deze keurmerken gelijk, omdat FFP MPS-A combineert met een sociaal keurmerk, de ICC (International Code of Conduct for cut flowers). MPS-A is op het gebied van bestrijdingsmiddelengebruik geen bruikbaar keurmerk. De certificering kent verschillende thema's en hanteert geen minimumstandaard per thema. Scores zijn inwisselbaar; scoort een teler bijvoorbeeld goed op energiegebruik (zuinige kas), kan hij een slechte score op bestrijdingsmiddelengebruik vereffenen en alsnog MPS-A gecertificeerd worden. Als het gaat om bestrijdingsmiddelengebruik geven dus alleen het EKO-keurmerk (1) en Milieukeur (2) daadwerkelijk garanties.

4.5 Beleid: sierplanten voor binnen

Duurzaamheid van interieurbeplanting en snijbloemen heeft bij de ondervraagde gemeenten weinig aandacht. Dit komt tot uitdrukking in tabel 4.3. Slechts drie van de tien ondervraagde gemeenten formuleren eisen of wensen op het gebied van interieurplanten en snijbloemen.

Ranking

Eindhoven vraagt leveranciers van interieurplanten om MPS-A- en FFP- certificering. Zoals eerder beschreven hanteert FFP de zelfde standaard als MPS-A op het gebied van bestrijdingsmiddelen. Over een MPS-A gecertificeerde leverancier kan geen uitspraak gedaan worden. Breda geeft aan PIANOo te volgen. Deze instantie heeft echter geen uitspraken gedaan over interieurplanten. Wellicht doelt men op een voorganger-document. Hierin worden eisen voor keurmerken als moeilijk haalbaar benoemd, maar ze worden wel benoemd. Hoe ambitieus de gemeente Breda zich hierin opstelt, blijft echter onduidelijk. De gemeente Tilburg vraagt chemische middelen bij het beheer van interieurplanten niet te gebruiken. Gemeenten Almere, Den Haag, Groningen en Nijmegen stellen geen eisen wat betreft duurzaamheid aan hun interieurplanten en snijbloemen. Rotterdam stelt geen eisen aan interieurplanten en geeft geen informatie over snijbloemen. Amsterdam en Utrecht doen geen mededeling. In dit onderzoek worden 'geen informatie' en 'geen eisen' gelijk gewaardeerd.

¹⁵ <https://utrechtstad.partijvoordedieren.nl/news/utrecht-stapt-op-aandringen-pvdd-over-op-volledig-biologische-bloemen>

Tabel 4.3: Ranking van gemeenten (1= gemeente scoort het beste) op basis van eisen en wensen op het gebied van sierplanten voor binnen

	Interieurplanten	Snijbloemen
1. Eindhoven	waar mogelijk MPS-A, FFP	waar mogelijk MPS-A, FFP
2. Breda	volgens PIANOo	-
3. Tilburg	(beheer zonder chemie)	-
4. Almere	-	-
4. Den Haag	-	-
4. Groningen	-	-
4. Nijmegen	-	-
4. Rotterdam	-	?
4. Amsterdam	?	?
4. Utrecht	?	?

- = stelt geen eisen; ? = onbekend of er eisen zijn.

4.6

Praktijk: huidige leveranciers voor interieurplanten en snijbloemen

De wensen en eisen die de onderzochte gemeenten stellen aan interieurplanten en snijbloemen zijn (als ze er al zijn) vaak van procesmatige aard. Alleen Nijmegen en Eindhoven vragen om duurzaam geproduceerde planten. Eindhoven vraagt 'waar mogelijk' MPS-A, FFFP. Dit kan een aanbieder 2,5% van de totale punten tijdens de gunning opleveren. Nijmegen vraagt om 'duurzaamheid in de aard van het product' zonder dit verder te specificeren. Een offerrend bedrijf kan hiermee 3,3% van de totale punten winnen. Gemeente Den Haag laat hydroculturen door de eigen sociale werkplaats kweken en verzorgen.

4.7

Conclusie sierplanten voor binnen en buiten

Tabel 4.4. geeft een samenvattend overzicht van de ranking voor inkoopbeleid van sierplanten per gemeente, inclusief een gewogen ranking voor deze productgroep. In dit gewogen gemiddelde worden sierplanten voor buiten voor 70% meegewogen en sierplanten voor binnen voor 30%. Dit omdat de inkoop van sierplanten voor buiten veelal groter van omvang is dan inkoop van sierplanten voor binnen.

Amsterdam staat bovenaan bij de gewogen gemiddelde ranking. Gevolgd door Nijmegen, Eindhoven, Utrecht en Breda. De top zes ligt relatief dicht bij elkaar. De overige vier gemeenten staan in de volgorde van de ranking voor sierplanten voor buiten, omdat zij allen ongeveer gelijk scoren op sierplanten voor binnen.

Tabel 4.4: Gecombineerde ranking van de scores van gemeenten t.a.v. duurzame inkoop van sierplanten voor binnen en buiten (1= gemeente scoort het beste van de 10 gemeenten).

Gemeente	Ranking sierplanten buiten	Ranking sierplanten binnen	Gewogen gemiddelde ranking	Samengevatte ranking
Amsterdam	1	4	1,9	1
Nijmegen	2	4	2,6	2
Eindhoven	4	1	3,1	3
Utrecht	3	4	3,3	4
Breda	4	2	3,4	5
Groningen	4	4	4	6
Almere	7	4	6,1	7
Rotterdam	8	4	6,8	8
Den Haag	8	4	6,8	8
Tilburg	10	3	7,9	10

5

Beheer van verhardingen, openbaar groen en sportvelden

In dit hoofdstuk worden de tien grootste gemeenten vergeleken op beleid en beheer ten aanzien van terreinbeheer en middelgebruik. We maken onderscheid in drie typen terrein: verhardingen, openbaar groen en sportvelden. Het uitgevoerde beheersregime is voor elke categorie ingedeeld in vier typen.

Voor verhardingen zijn deze categorieën:

1. 'geheel volgens de [DOB-methode¹⁶](#) (DOB staat voor Duurzaam OnkruidBeheer, een methode die gebruik maakt van chemische middelen, ontwikkeld door WUR);
2. 'grotendeels volgens de DOB-methode, met een of meer pilots gericht op chemievrij beheer';
3. 'grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de [Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver¹⁷](#) (De Barometer Duurzaam Terreinbeheer is een certificatiesysteem voor het beheer van groene en verharde terreinen. Niveau Zilver staat gebruik van chemische middelen alleen in bepaalde situaties toe. Deze kunnen zijn: onder andere aanwezigheid van reuzenberenklauw of eikenprocessierups); en
4. 'geheel chemievrij'.

Voor openbaar groen en sportvelden gelden de volgende vier categorieën, sterk vergelijkbaar met de categorieën voor verhardingen:

1. 'structureel met chemische middelen';
2. 'grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer';
3. 'grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de [Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver](#)' (De Barometer Duurzaam Terreinbeheer is een certificatiesysteem voor het beheer van groene en verharde terreinen. Niveau Zilver staat gebruik van chemische middelen alleen in bepaalde situaties toe. Deze kunnen zijn: onder andere aanwezigheid van reuzenberenklauw of eikenprocessierups); en
4. 'geheel chemievrij'.

Middelgebruik vergelijken we op basis van liters gebruikt middel.

¹⁶ <http://www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/DOB-verhardingen/DOB-methode.htm>

¹⁷ <http://www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/DOB-verhardingen/Barometer-Duurzaam-Terreinbeheer.htm>

5.1 Beheer van verhardingen

Negen van de tien ondervraagde gemeenten beheerden in 2015 verhardingen geheel zonder chemische middelen, zie tabel 5.1. Rotterdam gaf aan grotendeels chemievrij te werken, met uitzonderingen die voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer (BDT) niveau Zilver. In reactie op een latere vraag gaf de gemeente Rotterdam aan meer dan 4.000 liter van het middel Ultima¹⁸ op verhardingen gebruikt te hebben. Dit heeft de onderzoekers doen besluiten Rotterdam twee treden lager te plaatsen, in de categorie 'geheel volgens de DOB-methode'.

Tabel 5.1: Beheer van verhardingen in 2015.

Geheel volgens de DOB-methode	Grotendeels volgens de DOB-methode, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.	Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver	Geheel chemievrij
Rotterdam*			Almere
			Amsterdam
			Breda
			Den Haag
			Eindhoven
			Groningen
			Nijmegen
			Tilburg
			Utrecht

*Rotterdam: zelf gaf de gemeente aan grotendeels chemievrij te werken, met uitzonderingen die aan BDT Zilver voldoen. Daarnaast gaf de gemeente aan meer dan 4.000 liter Ultima te gebruiken. Dit heeft de onderzoekers doen besluiten Rotterdam twee treden lager te plaatsen.

In 2016 is Rotterdam van plan het beheer van verhardingen te wijzigen. Men wil, net als de overige negen gemeenten een geheel chemievrij beheer van verhardingen, zie tabel 5.2.

¹⁸ Binnen BDT Zilver mag Ultima alleen op tijdelijk onbeteelde terreinen worden toegepast (alleen op half openverhardingen/open verhardingen en onverhard). Uit onderzoek door Leendertse e.a. (2015) blijkt dat Ultima een knelpunt kan vormen voor drinkwaterwinning uit oppervlaktewater.

Tabel 5.2: Plannen voor beheer van verhardingen in 2016.

Geheel volgens de DOB-methode	Grotendeels volgens de DOB-methode, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.	Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver	Geheel chemievrij
			Almere
			Amsterdam
			Breda
			Den Haag
			Eindhoven
			Groningen
			Nijmegen
			Rotterdam
			Tilburg
			Utrecht

5.2 Beheer van openbaar groen

Acht van de tien ondervraagde gemeenten beheerden in 2015 het openbaar groen geheel chemievrij, zie tabel 5.3. Rotterdam en Tilburg beheerden het openbaar groen grotendeels chemievrij, met uitzonderingen die voldoen aan BDT niveau Zilver.

Tabel 5.3: Beheer van openbaar groen in 2015.

Structureel met chemische middelen	Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.	Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver	Geheel chemievrij
		Rotterdam	Almere
		Tilburg	Amsterdam
			Breda
			Den Haag
			Eindhoven
			Groningen
			Nijmegen
			Utrecht

In 2016 blijft het beheer van openbaar groen in op twee na alle gemeenten ongewijzigd. Tilburg en Rotterdam zetten de stap van grotendeels chemievrij naar geheel chemievrij, zie tabel 5.4.

Tabel 5.4: Plannen beheer van openbaar groen in 2016.

Structureel met chemische middelen	Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.	Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver	Geheel chemievrij
			Almere
			Amsterdam
			Breda
			Den Haag
			Eindhoven
			Groningen
			Nijmegen
			Rotterdam
			Tilburg
			Utrecht

5.3 Beheer van sportvelden

Het beheer van sportvelden in 2015 in de tien grootste gemeenten is weergegeven in tabel 5.5. Alleen Groningen werkt geheel chemievrij. Amsterdam, Den Haag, Eindhoven, Nijmegen, Rotterdam en Utrecht scoren een stap lager door grotendeels chemievrij te werken met uitzonderingen die voldoen aan BDT niveau Zilver. Breda en Tilburg scoren weer een stap lager door beheer grotendeels chemisch uit te voeren met een of meerdere proeven gericht op chemievrij beheer. Almere scoort het laagst door structureel met chemische middelen te beheren.

Tabel 5.5: Beheer van sportvelden in 2015.

Structureel met chemische middelen	Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.	Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver	Geheel chemievrij
Almere	Breda	Amsterdam	Groningen
	Tilburg	Den Haag	
		Eindhoven	
		Nijmegen	
		Rotterdam	
		Utrecht	

In 2016 houden vijf van de tien gemeenten vast aan de werkwijze uit 2016, zie tabel 5.6. Almere, Amsterdam, Nijmegen, Tilburg en Utrecht hebben het plan in 2016 op sportvelden minder chemie te gaan gebruiken dan in 2015. Almere doet dit door van structureel chemisch beheer over te schakelen naar grotendeels chemisch, met een of meer pilots gericht op chemievrij beheer. Tilburg maakt een stap van grotendeels chemisch naar grotendeels chemievrij en Amsterdam, Nijmegen en Utrecht stappen van grotendeels chemievrij naar geheel chemievrij¹⁹.

¹⁹ Vanuit de kennis van het beheer van sportvelden in 2016 is de indruk dat deze beleidsvoornemens verder gaan dan werkelijk in de praktijk gerealiseerd is.

Tabel 5.6: Gepland beheer van sportvelden in 2016.

Structureel met chemische middelen	Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.	Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver	Geheel chemievrij
	Almere	Den Haag	Amsterdam
	Breda	Eindhoven	Groningen
		Rotterdam	Nijmegen
		Tilburg	Utrecht

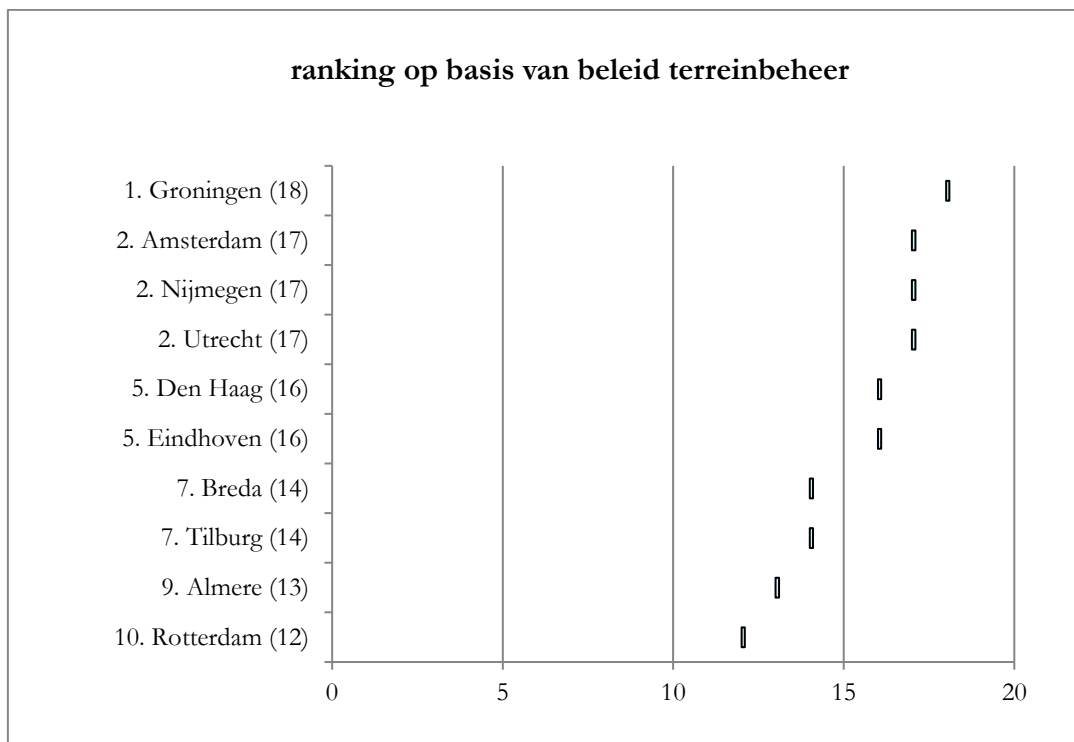
5.4 Ranking beheer van verhardingen, openbaar groen en sportvelden

Om de prestaties van de gemeenten over alle te beheren oppervlaktes heen met elkaar te kunnen vergelijken worden deze omgezet in puntenscores. Hiervoor wordt de volgende indeling gebruikt. Een antwoord in categorie rood levert 0 punten. Categorie oranje komt overeen met 1 punt. Categorie geel komt overeen met 2 punten en tot slot levert plaatsing in een groene categorie 3 punten op, zie tabel 5.7.

Tabel 5.7: Toegekend aantal punten per indeling in categorieën in tabellen 5.1. t/m 5.6.

Categorie	rood	oranje	geel	Groen
Aantal punten	0	1	2	3

In figuur 5.8 worden alle gemeenten vergeleken. 18 punten is de maximale score. Alleen Groningen haalt dit. Amsterdam, Nijmegen en Utrecht laten één punt liggen bij het beheer van sportvelden. Den Haag en Eindhoven laten twee punten liggen bij het beheer van sportvelden. Breda en Tilburg vier, zij delen de zevende plek. Almere scoort laag op beheer van sportvelden (0 punten voor 2015), maar zet wel een stap in 2016 naar 'pilots met chemievrij beheer'. Rotterdam scoort het laagst, vooral vanwege het beheer van verhardingen in 2015 volgens de DOB-methode. Desondanks haalt Rotterdam toch nog meer dan de helft van het maximaal aantal punten binnen. Vanwege de verplichting tot chemievrij beheer op verhardingen sinds maart 2016 zal een gemeente die aan deze plicht voldoet, minimaal 3 punten halen.



Figuur 5.8: Ranking van de 10 grootste gemeenten op basis van beleid voor terreinbeheer in 2015 en 2016 (1 = gemeente scoort het hoogst. Tussen haakjes achter de gemeente staat het aantal gescoorde punten. Maximaal te behalen aantal punten is 18)

5.5 Middelgebruik op verhardingen, in openbaar groen en op sportvelden

In voorgaande paragraaf is het beleid van de verschillende gemeenten weergegeven t.a.v. bestrijdingsmiddelengebruik. In deze paragraaf kijken we wat dit betekent voor de beheerpraktijk. Hoeveel chemische middelen worden daadwerkelijk gebruikt door de verschillende gemeenten op verhardingen, in openbaar groen en op sportvelden? Tabel 5.9 geeft het middelgebruik per terreintype in 2015 en het verwachte middelgebruik in 2016 weer. Groningen is de enige gemeente die alle typen terrein zowel in 2015 als in 2016 zonder chemische middelen beheert. Utrecht, Eindhoven gebruikten in 2015 alleen nog op sportvelden chemische middelen. Amsterdam gebruikte ook chemische middelen op sportvelden, maar gebruikte daarnaast nog een geringe hoeveelheid in het openbaar groen (gegevens over 2015 gelden voor stadsdeel Nieuw-West). In Breda gebruikte men op sportvelden in zowel 2015 alsook in 2016 MCPA. Nijmegen scoorde goed op basis van het beleid (zie figuur 5.8.), maar ondanks deze goede voornemens werd in 2015 door hen een behoorlijke hoeveelheid middel op sportvelden gebruikt. In 2016 is men echter van plan het beheer geheel chemievrij uit te voeren. Almere beheert de sportvelden met een matige hoeveelheid chemische middelen, maar daarnaast geven ze aan dat ze voor 2016 niet kunnen uitsluiten op verhardingen glyfosaat te gebruiken, terwijl dat in 2015 wel gelukt is. Vanaf april 2016 is professioneel gebruik van glyfosaat op verhardingen echter niet meer toegestaan. In Den Haag werden sportvelden in 2015 met chemische middelen beheerd. De gemeente is wel van plan om gebruik met 25% te minderen op natuurgrasvelden in 2016. Tilburg beheert verhardingen en openbaar groen chemievrij, maar op sportvelden worden nog wel chemische middelen ingezet. Rotterdam gebruikte voor het beheer van verhardingen in 2015 een ruime hoeveelheid Ultima.

Daarnaast werd in openbaar groen in 2015 incidenteel middel toegepast, en op sportvelden een matige hoeveelheid Primstar. Dit overzicht gaat alleen over sportvelden in eigen beheer weer.

Tabel 5.9: Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in praktijk door de gemeenten in 2015 en 2016 op verhardingen, in openbaar groen en op sportvelden.²⁰

	2015		2016		2015		2016	
	verhardingen	verhardingen	openbaar groen	openbaar groen	sportvelden	sportvelden	sportvelden	sportvelden
Almere	geen	Mogelijk glyfosaat	geen	geen	Primstar en Ciran op 15 velden (is ca. 10,50 ha)	Vergelijkbaar met 2015 (afhankelijk van onkruiddruk)		
Amsterdam	geen	geen	1,46 ltr (middelnaam onbekend)	geen	Primstar: 14 liter Jepolinex: 7 liter Roundup evolution: 6,25 liter	geen		
Breda	geen	geen	geen	geen	20l MCPA	15l MCPA		
Den Haag	geen	geen	geen	geen	Prim Star 58,6 l (ng) Galan 37,6 l (ng) Jepolinex 44,8 l (ng) Merit Turf 12 kg (ng) Dimanim 10 l (kg) Centibac 50 l (kg)	op natuurgras ongeveer 25% minder, op kunstgrasvelden ongeveer gelijk.		
Eindhoven	geen	geen	geen	geen	Aamix 24 ltr Jepolinex 16 ltr Cito global 250 ltr	geen		
Groningen	geen	geen	geen	geen	geen	geen		
Nijmegen	geen	geen	geen	geen	90 l Jepolinax 45 l Primstar	geen		
Rotterdam	4715 liter Ultima	geen	Zeer incidenteel toegepast gebruik erg weinig	geen	Primstar, enkele tientallen liters	Primstar, enkele tientallen liters		
Tilburg	geen	geen	geen	geen	Roundup Toki Primstar MCPA	Roundup Toki Primstar MCPA		
Utrecht	geen	geen	geen	geen	Jepolinex 18 ltr Primstar 7 ltr Cirran 5 ltr	geen		

ng = natuurgras, kg = kunstgras

²⁰ Het gaat hier om sportvelden die de gemeenten zelf in beheer hebben.

6

Conclusies en aanbevelingen

De tien grootste gemeenten van Nederland zijn ‘langs de lat gelegd’ t.a.v. de duurzaamheid van hun inkoopbeleid en groenbeheer. Dit zijn Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Tilburg, Groningen, Almere, Breda en Nijmegen. Uit de vragenlijst die de tien gemeenten hebben ingevuld, en de geleverde aanbestedingsdocumenten en wat via TenderNed beschikbaar was, kunnen we de volgende conclusies trekken.

6.1 Conclusies

Beleidsmatige inspanningen van de gemeenten:

- Als het om algemeen beleid rond duurzaamheid gaat, valt op dat de ondervraagde gemeenten zeer verschillende antwoorden geven. Sommige gemeenten zijn vooral bezig met stadslandbouw stimuleren, andere met biologische landbouw. Vanwege de diversiteit aan reacties is een onderlinge vergelijking niet gemaakt.

Inkoopbeleid voor duurzame voedselproducten:

- Het merendeel van de gemeenten volgt globaal de inhoudelijke eisen van PIANOo t.a.v. het inkoopbeleid catering, maar er zitten grote verschillen in de ambities. Amsterdam, Rotterdam en Nijmegen scoren het beste als we kijken naar aanbestedingsbeleid voor de inkoop van duurzame voedselproducten. Deze gemeenten stellen hogere eisen dan PIANOo. Amsterdam stelt hoge eisen, (niet de hoogste) en borgt deze door regelmatige rapportage van de geleverde goederen te eisen. Den Haag, Breda en Eindhoven hanteren een vergelijkbare manier van borging. Groningen en Almere stellen de minste duurzaamheidseisen op dit vlak. Het beleid is vastgelegd maar 8 van de 10 gemeenten heeft geen inzicht in de daadwerkelijke inkoop. Nijmegen kan aangeven welke keurmerken geleverd worden.
- Kijken we naar de milieueisen die gemeenten stellen aan de producten in automaten, dan scoort Amsterdam het hoogst; thee is EKO, daarnaast zijn alle ingrediënten ook Fairtrade. In veel andere gemeenten zijn de ingrediënten Fairtrade. Qua milieueisen is dat zeer beperkt.
- Samenvattend scoort Amsterdam op inkoopbeleid van duurzame voedselproducten het hoogst en Tilburg staat onderaan de ranglijst.
- Wat verder opviel is dat het verzamelen van informatie bij veel gemeenten zeer moeizaam verliep. In een aantal gevallen kregen we in het geheel geen antwoord op onze vragen. 9 van de 10 gemeenten kunnen niet aangeven wat er nu eigenlijk precies ingekocht is. Alleen Den Haag had een overzicht beschikbaar voor de onderzoekers. De drie gemeenten die ook registratie geleverde goederen eisen gaven dit niet aan in het onderzoek. Dit kwam pas naar voren nadat aanbestedingsdocumenten onderzocht zijn.

Inkoopbeleid voor duurzame sierteeltproducten (gelet op milieucriteria):

- Amsterdam, Nijmegen en Utrecht gaan aan kop als we de gemeenten beoordelen op hun beleid t.a.v. de inkoop van sierteeltproducten in relatie tot het bestrijdingsmiddelengebruik bij de productie. Inkoop van sierteeltproducten voor buiten is in Amsterdam per stadsdeel geregeld. Nieuw-West eist 100% milieukeur of SKAL, Zuid eist minimaal 90% Milieukeur of SKAL, andere stadsdelen stellen géén eisen. Alle stadsdelen gebruiken alleen nog SKAL bloembollen. Nijmegen gebruikt voor zowel bomen en struiken alsook voor bollen de standaard van PIANOo (90% milieukeur of SKAL). Utrecht heeft als beleid dat alle bomen en struiken Milieukeur of SKAL gecertificeerd zijn en dit komt voor een groot deel overeen met wat er werkelijk afgenomen wordt. Eindhoven eist Milieukeur bomen en struiken en heeft als een van de twee gemeenten uitgewerkt beleid voor de herkomst van interieurplanten. Breda eist ook Milieukeur voor alle bomen en struiken. Rotterdam, Den Haag en Tilburg staan onderaan qua beleid voor inkoop van duurzame sierteeltproducten. (Den Haag is, samen met Utrecht, wel voornemens SKAL-bloembollen te gaan afnemen).
- Slechts twee van de tien onderzochte gemeenten, namelijk Eindhoven en Breda, hebben duurzaamheidseisen of -wensen geformuleerd als het gaat om inkoop van interieurplanten. Geen enkele gemeente stelt duurzaamheidseisen aan snijbloemen. Er zijn echter steeds meer bloemen op de markt beschikbaar met keurmerken zo verkopen veel supermarkten al Fairtrade bloemen. Op het gebied van duurzame inkoop is de inspanning van alle onderzochte gemeenten hier slecht.
- Wat verder opviel is dat er ook hier regelmatig discrepantie zit tussen de duurzame voornemens zoals vastgelegd in het inkoopbeleid en de dagelijkse praktijk van het inkopen van bomen, planten en bloemen. In veel gevallen bleek het ook moeilijk om beleid en praktijk met elkaar te vergelijken doordat de verstrekte informatie niet sluitend was. Onder andere Almere scoorde hier goed, samen met Utrecht, Tilburg en Eindhoven. Alle vier geven aan 90 tot 100% bomen te gebruiken die aan de milieueisen van Milieukeur voldoen.

Gebruik van bestrijdingsmiddelen bij het onderhoud van gemeentelijk groen en verhardingen:

- Negen van de tien gemeenten werkten in 2015 chemievrij op verhardingen en zijn daarmee goed voorbereid op het verbod in 2016. Alleen Rotterdam maakte in 2015 nog gebruik van chemische middelen.
- In openbaar groen werkten acht gemeenten in 2015 chemievrij. De gemeenten Rotterdam en Tilburg werken nog steeds met chemische middelen, namelijk middelen die voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver. Rotterdam en Tilburg willen in 2016 ook in openbaar groen geheel chemievrij werken.
- Alleen Groningen werkte ook op sportvelden in 2015 geheel chemievrij. Almere werkt hier nog structureel met chemische middelen. De andere gemeenten werken volgens de Barometer Duurzaam Terreinbeheer of voeren momenteel pilots uit gericht op chemievrij beheer. Almere, Amsterdam, Tilburg, Utrecht en Nijmegen wijzigen in 2016 hun beleid op dit vlak enigszins en gaan meer (richting) chemievrij werken op sportvelden.

De informatie uit de vragenlijsten en beschikbare tenders is gebruikt om de gemeenten onderling te rangschikken. De ranking op de verschillende onderdelen (1= gemeente scoort het best van alle tien gemeenten op dit vlak) staan samengevat in tabel 6.1. De totaalscore is gebaseerd op de gemiddelde ranking van de drie beleidsterreinen (voedsel/catering en automaten, sierplanten, terreinbeheer), waarbij elk beleidsterrein even zwaar is gewogen. Hierbij geldt de nuancering dat de ranking gebaseerd is op het beleid. Uit gegevens over het daadwerkelijke inkoop komt een ander beeld naar voren.

Ook het beheer van verhardingen, openbaar groen en sportvelden laat dit verschil zien. Zo werkt zowel de gemeente Nijmegen als Rotterdam op sportvelden volgens de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver. In praktijk resulteerde dit in Nijmegen er in dat geen bestrijdingsmiddelen werden gebruikt in 2015 op sportvelden, terwijl in Rotterdam enkele tientallen liters Primstar werden toegepast.

Totale ranking:

Uit het overzicht blijkt dat Amsterdam en Nijmegen op alle thema's relatief hoog ranken. Er is een middenmoot van rang drie tot en met zeven. Rotterdam, Almere en Tilburg scoren duidelijk minder. Rotterdam scoort goed op het vlak van catering, maar kan nog duidelijk stappen zetten t.a.v. terreinbeheer. Voor Groningen geldt juist het omgekeerde.

Tabel 6.1. Samenvattend overzicht

Gemeente	Voedsel/catering en automaten	Ranking beleidsinspanning			Totaalscore
		Sierplanten	Terreinbeheer	Gemiddelde	
Amsterdam	1	1	2	1,3	1
Nijmegen	2	2	2	2,0	2
Utrecht	7	4	2	4,3	3
Eindhoven	6	3	5	4,7	4
Breda	3	5	7	5,0	5
Groningen	8	6	1	5,0	5
Den Haag	5	8	5	6,0	7
Rotterdam	4	8	10	7,3	8
Almere	9	7	9	8,3	9
Tilburg	10	10	7	9,0	10

Duurzaam inkoopbeleid:

- PIANOo geeft richtlijnen voor de inkoop van overheden. De overheid heeft doelen gesteld ten aanzien van duurzame inkoop. Het betreft echter slechts 'richtlijnen' en deze lijken beperkt in de sturing die dit geeft. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat het veelal onduidelijk is in hoeverre de eisen en wensen die in de aanbesteding worden omschreven, uiteindelijk worden gerealiseerd. Welk percentage van bijvoorbeeld de catering van gemeenten daadwerkelijk onder welk keurmerk valt, is veelal onduidelijk.

6.2 Aanbevelingen

Voedsel/catering

Veel gemeenten lijken goede voornemens te hebben op basis van beleid. Maar de uiteindelijke realisatie hiervan is vaak niet bekend of niet bekend in de hele organisatie. Hier kunnen veel gemeenten nog stappen zetten. Den Haag heeft dit goed aangepakt door in de aanbesteding een format voor evaluatie op te nemen zodat de ambities van de aanbestedende gemeente regelmatig getoetst worden. Dit werd aan de onderzoekers getoond. We bevelen alle gemeenten aan zo'n evaluatie in te stellen. Andere gemeenten die een borgingssysteem in de aanbesteding opgenomen

hebben, gaven dit niet aan tijdens het onderzoek. Deze informatie kwam naar voren na onderzoek van aanbestedingsdocumenten.

Gemeenten zijn grote afnemers van voedsel/catering. Deze marktmacht kan ingezet worden om de markt verder te verduurzamen.

Sierplanten

Enkele gemeenten zien dat zij als vragende partij voor bijvoorbeeld bloembollen over een bepaalde marktmacht beschikken. Ze zetten deze in om door middel van hun vraag een duurzamer aanbod te creëren. Op deze manier kan een gemeente bijdragen aan de verduurzaming van de Nederlandse tuinbouw. We adviseren alle gemeenten om inkoop van duurzame sierplanten te realiseren. Ook voor de inkoop van sierplanten geldt dat de meeste gemeenten geen inzicht kunnen geven of de daadwerkelijke inkoop voldoet aan de beleidseisen. We bevelen aan een evaluatiesysteem toe te passen zodat de beleidseisen geborgd worden.

Terreinbeheer

Strengere wetgeving komt eraan. Na het verbod van middelengebruik op verhardingen (sinds april 2016) volgt in 2017 een verbod voor openbaar groen en is de ambitie op sportvelden in 2020 chemievrij te beheren. Gemeenten die zich tijdig op deze wettelijke eisen instellen en ervaringen op doen, zijn in staat om soepel over te stappen naar chemievrije alternatieven., zoals duidelijk is uit de eerste ervaringen met het verbod op verhardingen dit jaar. We adviseren alle gemeenten zich tijdig op dit beleid voor te bereiden, en niet af te wachten tot het laatste moment.

Duurzaam inkoopbeleid

Om de effectiviteit van het duurzaam inkoopbeleid van de overheid te vergroten, bevelen we aan:

- de rol van PIANOo te verbreden van 'informatie' advies, instrumenten en praktische tips' naar een meer verplichtende rol.
- meer aandacht voor evaluatie van de inkoop in praktijk; in hoeverre worden uiteindelijk bijvoorbeeld in de catering daadwerkelijk duurzame producten aangeleverd? Deze informatie kan worden gebruikt om ook op landelijk niveau de effectiviteit van het inkoopbeleid van de overheid te evalueren.
- het beleid rond duurzame inkoop van gemeentes aan te scherpen

Bijlagen

Bijlage 1 Vragenlijst

De vragenlijst is in twee delen aan de gemeenten voorgelegd. Onderdelen een tot en met drie zijn voorgelegd aan verantwoordelijken rond inkoop, onderdeel vier is voorgelegd aan verantwoordelijken rond terreinbeheer.

Vragenlijst over onderdelen een, twee en drie:

L.S.,

CLM voert in opdracht van Greenpeace een gecombineerd onderzoek uit. We kijken naar duurzame inkoop van voedselproducten en sierplanten door gemeenten. En naar duurzaam groenbeheer in (opdracht van) gemeenten. Het onderzoek bestaat uit vier delen. Met het algemene deel inventariseren we het algemene inkoopbeleid van uw gemeente en de binding van de gemeente met lokaal produceren. In het tweede gedeelte komen vragen aan bod over voedsel/catering. Het gedeelte sierteelt gaat over de inkoop van bloemen en planten, voor zowel binnen als buiten. Het laatste gedeelte inventariseert het beheer van openbaar groen en verhardingen binnen uw gemeente.

De eerste drie delen leggen we voor aan verantwoordelijken voor inkoop van de betreffende gemeente. Het vierde deel leggen we voor aan verantwoordelijken voor groenbeheer. Dit document omvat delen een t/m drie.

Dit onderzoek is uitgezet onder de tien grootste gemeenten van Nederland. Doel is om deze met elkaar te kunnen vergelijken op het gebied van duurzame inkoop en groenbeheer. We hopen dat u medewerking wilt verlenen. Wilt u dit document *binnen twee weken, uiterlijk vrijdag 20 november*, retourneren?

Heeft u niet van alle onderwerpen voldoende kennis? Wilt u deze mail dan doorsturen naar de betreffende personen met de vraag deze binnen twee weken, uiterlijk 20 november, te retourneren?

Heeft u vragen? Over het hele onderzoek of een onderdeel ervan? Neem contact op met Dirk Keuper van het CLM via dkeuper@clm.nl of 0345-470 729.

Voordat wij de rapportage van dit onderzoek afronden, ontvangt u desgewenst het concept en heeft u twee weken om erop te reageren.

1. Algemeen

Dit onderdeel is bedoeld om een algemeen beeld van het duurzaamheidsbeleid op het gebied van inkoop van uw gemeente te krijgen. We zijn vooral geïnteresseerd in de milieuaspecten van duurzaamheid.

1. Hoe duurzaam (in de zin van minder milieubelastend) zou u uw gemeente omschrijven op een schaal van 1-10 (waarbij 1 de laagste score is)?
2. Vindt uw gemeente lokale voedselproductie belangrijk? (Onbelangrijk/matig belangrijk/belangrijk/zeer belangrijk)
3. Wat doet uw gemeente om boeren en burgers met elkaar in contact te brengen?
4. Bevordert uw gemeente biologische landbouw?

5. Zo ja: hoe?
6. Wordt ook ruimtelijke ordening hiervoor ingezet?
7. Biedt de gemeente plaats voor stadslandbouw?
8. Faciliteert uw gemeente volkstuinen?
9. Zo ja: hoe?
10. Kunt u een schatting maken van het aantal hectares volkstuinen binnen uw gemeente?
11. Zijn er andere manieren die burgers in staat stellen eigen voedsel in de stad te verbouwen?
12. Heeft de gemeente landbouwgrond in bezit die zij verpacht?
13. Zo ja: stelt zij voorwaarden bij de pacht op het gebied van duurzame teelt en/of veehouderij?
14. Wat voor beleid heeft de gemeente om de verkoop van eten op straat aan duurzaamheidscriteria te laten voldoen (bv tijdens festivals of evenementen)?
15. Kent uw gemeente interne richtlijnen rond duurzaamheid (m.b.t. milieu) die uw gemeente toepast bij aanbestedingen? Wilt u die opsturen naar dkeuper@clm.nl?
16. Voor mogelijke vragen naar aanleiding van uw antwoorden, wilt u uw naam, email en directe nummer opgeven?
Naam: _____
Email adres: _____
Telefoonnummer: _____

2. Voedsel/Catering

We begrijpen dat grote gemeenten tal van locaties hebben waar mogelijk andere cateraars hun diensten verlenen. Bij beantwoording van de onderstaande vragen verzoek ik u de grootste vestiging van uw gemeente in gedachten te nemen bij beantwoording van de vragen 17, 19, 20, 22, 24, 27.

17. Hoe zwaar weegt duurzaamheid (in de zin van impact op het milieu) bij de gunning van catering-contracten? (niet/licht/matig/zwaar/heel zwaar)
18. Wijkt dit op andere locaties af?
19. Wat zijn de duurzaamheidseisen (milieu) voor inkoop van koffie, thee en cacao voor warme drank automaten?
20. Wat zijn de duurzaamheidseisen (milieu) voor inkoop van melkpoeder (koffiemelk) en suiker voor warme drank automaten?
21. Wijkt dit op andere locaties af?

22. Wat zijn de duurzaamheidseisen voor inkoop van voedsel (catering/foodservice)?
23. Wijkt dit op andere locaties af?
24. Wie zijn de huidige leveranciers?
(Het antwoord op deze vraag zal vertrouwelijk worden behandeld en wordt niet gepubliceerd)
25. Aan welke keurmerken met milieucriteria voldoen zij?
26. Welk gedeelte van hun producten valt onder deze labels?
27. Kiest u bewust voor een lokale cateraar?
28. Kunt u de tekst van meest recente aanbesteding voor catering op de hoofdvestiging overleggen (bestektekst en gunningsrapporten)? Wilt u die opsturen naar dkeuper@clm.nl ?
29. Voor mogelijke vragen naar aanleiding van uw antwoorden, wilt u uw naam, email en directe nummer opgeven?
Naam: _____
Email adres: _____
Telefoonnummer: _____

3. Sierteelt

Elke gemeente gebruikt bloemen en planten, zowel binnen, op kantoor, alsook buiten, om het straatbeeld te verfraaien.

30. Hoe zwaar weegt duurzaamheid (in de zin van impact op het milieu) bij de inkoop van planten voor uw gemeente (niet/licht/matig/zwaar/heel zwaar)
Gewassen voor binnen:
Gewassen voor buiten:
31. Wat zijn de duurzaamheidseisen van uw gemeente t.a.v. inkoop van bomen, struiken, bollen etc. voor de groenvoorziening?
32. Wat zijn de duurzaamheidseisen van uw gemeente t.a.v. inkoop van bloem(en)(bossen) en interieurbeplanting?
33. Wie zijn de huidige leveranciers en aan welke keurmerken met milieucriteria voldoen zij?
34. Welk gedeelte van het plantmateriaal voldoet aan deze keurmerken (a.u.b. % noemen)?
35. Werkt u bewust met lokale leveranciers?
36. Kunt u de tekst van meest recente aanbesteding overleggen (bestektekst en gunningsrapporten)? Wilt u die opsturen naar dkeuper@clm.nl ?
37. Voor mogelijke vragen naar aanleiding van uw antwoorden, wilt u uw naam, email en directe nummer opgeven?

Naam: _____
Email adres: _____
Telefoonnummer: _____

Dank voor uw medewerking!

Vragenlijst over onderdeel vier
L.S.,

CLM voert in opdracht van Greenpeace een gecombineerd onderzoek uit. We kijken naar duurzame inkoop van voedselproducten en sierplanten door gemeenten. En naar duurzaam groenbeheer in (opdracht van) gemeenten. Het onderzoek bestaat uit vier delen. Met het algemene deel inventariseren we het algemene inkoopbeleid van uw gemeente en de binding van de gemeente met lokaal produceren. In het tweede gedeelte komen vragen aan bod over voedsel/catering. Het gedeelte sierteelt gaat over de inkoop van bloemen en planten, voor zowel binnen als buiten. Het laatste gedeelte inventariseert het beheer van openbaar groen en verhardingen binnen uw gemeente.

De eerste drie delen leggen we voor aan verantwoordelijken voor inkoop van de betreffende gemeente. Het vierde deel leggen we voor aan verantwoordelijken voor groenbeheer. Dit document omvat deel vier.

Dit onderzoek is uitgezet onder de tien grootste gemeenten van Nederland. Doel is om deze met elkaar te kunnen vergelijken op het gebied van duurzame inkoop en groenbeheer. We hopen dat u medewerking wilt verlenen. Wilt u dit document *binnen twee weken, uiterlijk woensdag 22 oktober*, retourneren?

Heeft u niet van alle onderwerpen voldoende kennis? Wilt u deze mail dan doorsturen naar de betreffende personen met de vraag deze binnen twee weken, uiterlijk 22 oktober, te retourneren?

Heeft u vragen? Over het hele onderzoek of een onderdeel ervan? Neem contact op met Dirk Keuper van het CLM via dkeuper@clm.nl of 0345-470 729. In week 42 graag contact opnemen met collega Jenneke van Vliet via jvanvliet@clm.nl of 0345-470 753.

4. Groenbeheer

Groenbeheer kan op veel verschillende manieren worden uitgevoerd. Aannemers kunnen zich onderscheiden door hun invulling van duurzaam werken.

38. Hoe zwaar weegt duurzaamheid (in de zin van impact op het milieu) bij het aanbesteden van groenbeheer (verharding, openbaar groen en sportvelden) voor uw gemeente (niet/licht/matig/zwaar/heel zwaar)
- Verhardingen:
Openbaar groen:
Sportvelden:

39. Wie is (zijn) de huidige beheerder(s) en tot wanneer loopt hun beheersovereenkomst?
Verhardingen:
Openbaar groen:
Sportvelden:
40. Hoe wordt in 2015 onkruid op de verhardingen beheerd?
- Geheel chemievrij
 - Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver (*D.w.z.: Alleen inzet van chemische bestrijdingsmiddelen tegen invasieve exoten en i.v.m. veiligheid op minder dan 2% van het totaal areaal verhardingen*)
 - Grotendeels volgens de DOB-methode, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.
 - Geheel volgens de DOB-methode
41. Hoe bent u van plan de onkruidbestrijding in 2016 op de verhardingen uit te (laten) voeren?
- Geheel chemievrij
 - Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver (*D.w.z.: Alleen inzet van chemische bestrijdingsmiddelen tegen invasieve exoten en i.v.m. veiligheid op minder dan 2% van het totaal areaal verhardingen*)
 - Grotendeels volgens de DOB-methode, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.
 - Geheel volgens de DOB-methode
42. Hoe beheerde u in 2015 onkruid en plagen in het openbaar groen?
- Geheel chemievrij
 - Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver (*D.w.z.: Alleen inzet van chemische bestrijdingsmiddelen tegen invasieve exoten en i.v.m. veiligheid op minder dan 2% van het totaal areaal verhardingen*)
 - Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.
 - Structureel met chemische middelen
43. Hoe bent u van plan de onkruid- en plaagbestrijding in 2016 in het openbaar groen uit te (laten) voeren?
- Geheel chemievrij
 - Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver (*D.w.z.: Alleen inzet van chemische bestrijdingsmiddelen tegen invasieve exoten en i.v.m. veiligheid op minder dan 2% van het totaal areaal verhardingen*)
 - Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.
 - Structureel met chemische middelen
44. Hoe beheerde u in 2015 onkruid en plagen op de gemeentelijke sportvelden?
- Geheel chemievrij
 - Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver (*D.w.z.: Toepassing van MCPA op maximaal 20% van de 'traditionele' velden. Oppervlak waarop MCPA wordt toegepast vermindert jaarlijks met 10%. Jaarlijkse evaluatie van gebruik MCPA en alternatieven evalueren voor afweging of chemische bestrijding in het komende jaar nodig is.*)
 - Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.

- Structureel met chemische middelen
45. Hoe bent u van plan de onkruid- en plaagbestrijding in 2016 op gemeentelijke sportvelden uit te (laten) voeren?
- Geheel chemievrij
 - Grotendeels chemievrij, uitzonderingen voldoen aan de Barometer Duurzaam Terreinbeheer niveau Zilver (*D.w.z.: Toepassing van MCPA op maximaal 20% van de 'traditionele' velden. Oppervlak waarop MCPA wordt toegepast vermindert jaarlijks met 10%. Jaarlijkse evaluatie van gebruik MCPA en alternatieven evalueren voor afweging of chemische bestrijding in het komende jaar nodig is.*)
 - Grotendeels chemisch, een of meer pilots gericht op chemievrij beheer.
 - Structureel met chemische middelen
46. Hoeveel van welk bestrijdingsmiddel gebruikt in 2015 op verhardingen?
47. Hoeveel van welk bestrijdingsmiddel verwacht u in 2016 op verhardingen te gebruiken?
48. Hoeveel van welk bestrijdingsmiddel gebruikt in 2015 in openbaar groen?
49. Hoeveel van welk bestrijdingsmiddel verwacht u in 2016 in het openbaar groen te gebruiken?
50. Hoeveel van welk bestrijdingsmiddel gebruikt in 2015 op sportvelden?
51. Hoeveel van welk bestrijdingsmiddel verwacht u in 2016 op sportvelden te gebruiken?
52. Kunt u een inschatting geven van het beheerde oppervlak in uw gemeente voor verhardingen, openbaar groen en sportvelden? (10.000 m² = 1 ha)
Oppervlakte verhardingen:
Oppervlakte openbaar groen:
Oppervlakte sportvelden:
53. Kunt u de tekst van meest recente aanbestedingen overleggen (bestekteksten en gunningsrapporten van meest recente tender) voor beheer van zowel verhardingen en openbaar groen alsook sportvelden? Wilt u die opsturen naar dkeuper@clm.nl ?
54. Voor mogelijke vragen naar aanleiding van uw antwoorden, wilt u uw naam, email en directe nummer opgeven?
Naam: _____
Email adres: _____
Telefoonnummer: _____

Dank voor uw medewerking!

Bijlage 2 Bronnen

Leendertse, Peter, Joost Lommen en Erwin Hofstijser (2015) Waterkwaliteit en het onkruidbestrijdingsmiddel Ultima. Analyse van mogelijke risico's. CLM rapport 885.

Bijlage 3 PAN Dirty Dozen lijst

Chemical Name	CAS Number	U.S. EPA PC Code	CA Chem Code	Use Type	Chemical Class	U.S. EPA Registrated	PAN Bad Actor Chem
2,4,5-T	93-76-5	82.001	639	Herbicide	Chlorophenoxy acid or ester	No	Not Listed
Aldicarb	116-06-3	98.301	575	Insecticide, Nematicide	N-Methyl Carbamate	Yes	Yes
Aldrin	309-00-2	45.101	9	Insecticide	Organochlorine	No	Yes
Chlordane	57-74-9, 12789-03-6, 5103-71-9, 5103-74-2	058201, 058202	130	Insecticide	Organochlorine	No	Yes
Chlordimeform	6164-98-3	59.701	300	Insecticide	Formamidine	No	Yes
DBCP	96-12-8	11.301	183	Fumigant, Nematicide	Halogenated organic	No	Yes
DDT, p,p'	50-29-3	29.201	186	Insecticide	Organochlorine	No	Yes
Dieldrin	60-57-1	45.001	210	Insecticide, Breakdown product	Organochlorine	No	Yes
Ethylene dibromide	106-93-4	42.002	271	Fumigant, Nematicide	Halogenated organic	No	Yes
Heptachlor	76-44-8	44.801	317	Insecticide	Organochlorine	No	Yes
Hexachlorocyclohexane	608-73-1, 319-86-8	8.901		Insecticide	Organochlorine	No	Yes
Lindane	58-89-9	9.001	359	Insecticide, Rodenticide	Organochlorine	No	Yes
Methyl parathion	298-00-0	53.501	394	Insecticide, Nematicide	Organophosphorus	Yes	Yes
Paraquat dichloride	1910-42-5	61.601	1.601	Herbicide	Bipyridylum	Yes	Yes
Parathion	56-38-2	057501, 057503, 057401	459	Insecticide	Organophosphorus	No	Yes
Toxaphene	8001-35-2	80.501	594	Insecticide	Organochlorine	No	Yes

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700
F 0345 470 799

www.clm.nl